

**FORVALTNINGSPLAN FOR
KORTNEBBGÅS, HVITKINNGÅS OG GRÅGÅS
I
ALSTAHAUG
DØNNA
HERØY
VEGA
KOMMUNER
2014 - 2017**

DØNNA KOMMUNE V/KARSTEN VANG

INNHALDSFORTEGNELSE

Innledning	4
1 Målsettinger for forvaltningsplanen	4
2 Metode	4
3 Rammer for forvaltningen	5
3.1 Internasjonale rammer	5
3.2 Nasjonale rammer	5
3.3 Naturmangfoldloven og viltloven	5
4 Aktuelle arter – kortnebbgås, hvitkinngås og grågås	7
4.1 Kortnebbgås <i>Anser brachyrhynchus</i>	7
4.1.1 Trender i antall kortnebbgjess ved lokaliteter i kommunene Herøy og Alstahaug	8
4.2 Hvitkinngås <i>Branta leucopsis</i>	9
4.2.1 Herøy	11
4.2.2 Alstahaug	12
4.2.3 Vega -Vallsjø	12
4.2.4 Andre steder i Vega	12
4.2.5 Dønna -Vandve	13
4.3 Grågås - <i>Anser Anser</i>	14
5 Strategivalg	18
6 Beiteskader Kortnebbgås	18
7 Beiteskader Hvitkinngås	19
7.1 Skadeomfang	19
8 Hvitkinngås	19
8.1 Skader på dyrka mark	19
8.2 Tiltak	20
8.2.1 Innflygingshinder	20
8.2.2 Skremmetiltak	20
8.2.3 Manuell jaging	20
8.2.4 Erfaring av skremming av hvitkinngjess i Herøy	21
8.2.5 Bruk av lydkanoner	22
8.2.6 Andre skremmetiltak	22
8.2.7 Konsekvenser av jaging for atferden	24
8.3 Økonomiske virkemidler	24
8.3.1 Omfanget av landbruksareal som er med i tilskuddsordninga	24
8.4 Oppsummering av tiltak for hvitkinngås.	25
8.5 Prioritering av tiltak mot skader av hvitkinngås	25
9 Beiteskader Grågås	26
9.1 Geografiske og topografiske preferanser	26

9.2	Problembeskrivelse	26
9.3	Tiltak grågås	28
9.3.1	Innflygingshinder	28
9.3.2	Gjerding mot vann eller innmark	28
9.3.3	Skremmetiltak	29
9.3.4	Bruk av lydkanoner	29
9.3.5	Andre skremmetiltak	29
9.3.6	Tidlig jaktstart på grågås	30
9.3.7	Vårjakt	30
9.3.8	Jaktorganisering	30
9.3.9	Skadefelling	31
9.3.10	Eggsanking	31
9.3.11	Endringer i driftsmåte	32
9.3.12	Økonomiske virkemidler	32
9.3.13	Etablering av friområder	33
9.4	Oppsummering	33
9.4.1	Oppsummering av tiltak mot skader fra grågjess	34
9.4.2	Prioritering av tiltak mot beiteskader av grågås	35
10	Vedlegg	36
11	Referanseliste	45

Innledning

På Helgeland har det i mange år vært konflikter mellom landbruksinteresser og gjess. For gjessene som stopper under vårtrekket til Svalbard, er engarealet på Helgeland et viktig beite for å bygge opp fettreserver om våren. De arktiske gjessene på vårtrekk forringer landbruksavlingene på arealet de beiter; både gjennom å være en direkte beitekonkurrent til beitedyr, samt å redusere avlingsmengdene på areal som høstes maskinelt. I tillegg er det store forekomster av hekkende grågås som bruker landbruksareal som beite. Etter oppfordring fra Fylkesmannen i Nordland ble arbeidet med en førsteutgave av lokal forvaltningsplan for Helgelandskommunene Alstahaug, Dønna, Herøy og Vega kommuner 2008- 2014 gjennomført høsten 2008. Denne skal nå rulleres. Forvaltningsplanen omhandler kortnebbgås, hvitkinngås og grågås.

Planen gir enn konkretisering av mål og bruk av tiltak og virkemidler innenfor internasjonale rammer og nasjonalt lovverk

I forvaltningsplanen oppsummeres også viten om de ulike gåseartenes biologi og bestandssituasjon

Forvaltningsplanen har vært på høring hos bondelagene i de fire kommunene, bonde- og småbrukerlaget i Vega, grunneierlagene i Vega og Herøy, samt landbruksforvaltningen i de fire kommunene. Relevante innspill er innarbeidet i planen

1 Målsettinger for forvaltningsplanen

Hovedmålet med forvaltningsplanen er å utarbeide et verktøy for forvaltningsmyndigheter og rettighetshavere m.fl. Planen skal legge til rette for langsiktig og målretta forvaltning av gås, som både skal sikre livskraftige bestander av gås og redusere konflikter med landbruket.

- Bestanden av grågås bør reduseres, samtidig som en levedyktig bestand opprettholdes, der beiteskader og tilgrising hodes på et akseptabelt nivå.
- Planen oppsummerer mulige tiltak for å redusere konfliktnivået i forhold til landbruksinteresser. Tiltakene har som mål å redusere beiteskadene på dyrket mark, slik at skadene holdes på et akseptabelt nivå.
- Det skal ytes kompensasjon til de gårdbrukerne som har størst belastning av gåsebeiting fra arktiske gjess.
- Samle kunnskap om ulike tiltak og vurdere effekten av dem.
- Sikrer en best mulig ressursbruk i tilskuddsforvaltninga.
- Gi oversikt over avlingsskader forårsaket av gås.
- Gi bedre kunnskap om utbredelse og antall, samt kunne følge med på endringer.

2 Metode

Ved rulling av planen har en lagt til grunn det arbeidet som tidligere er gjort med utarbeidelse med forvaltningsplanene i de fire kommunene.

Planen gir enn konkretisering av mål og bruk av tiltak og virkemidler innenfor rammen av nasjonalt lovverk.

Rapport fra registrering av kvitkinngås 2008- 2013 av Paul Shimmings m.fl. er lagt til grunn for vurdering av bestandstetthet for de artene som trekker til Svalbard.

Evaluering av forvaltningsplaner for gås i Norge utført av Planteforsk Tjøtta fagsenter og NINA (Kristiansen m.fl. 2005) har vært et godt grunnlagsdokument for vurdering av tiltak for å forebygge beiteskader på eng.

Prosjektleder har vært på befaring i de ulike kommunene, og har besøkt grunneiere og fått innspill til forvaltningsplanen.

Det har i tillegg vært grunneiermøter i Alstahaug, Vega og Herøy kommuner. I tillegg har mye av informasjonen gått gjennom bondelagene samt telefonsamtaler med berørte grunneiere.

3 Rammer for forvaltningen

3.1 Internasjonale rammer

Alle gåsearter, med unntak av de som regnes som fremmede arter, berøres av flere internasjonale konvensjoner og avtaler som Norge har tiltrådt:

- Bonnkonvensjonen – om beskyttelse av trekkende arter av ville dyr.
- Vannfuglavtalen – regional avtale under Bonn-konvensjonen om vern av trekkende vannfugl.
- Bernkonvensjonen – den europeiske naturvernkonvensjonen.
- Ramsarkonvensjonen – om vern av viktige våtmarksområder av internasjonal betydning.
- Biodiversitetskonvensjonen – om bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold.

Disse avtalene og konvensjonene pålegger oss følgelig forpliktelser som vil påvirke vår forvaltning av gjess. Samtidig inneholder avtalene ulike bestemmelser om unntak, særlig i forhold til arter eller individer som volder skade. Dette gir rom for tiltak dersom det føres kontroll med metoden og effektene av tiltakene kan dokumenteres. I hovedsak blir disse avtalene tatt hensyn til på nasjonalt nivå gjennom jakttider og andre nasjonale bestemmelser, men de er av interesse for forvaltningen regionalt og lokalt fordi de får konsekvenser for denne. Et eksempel er hvitkinngås, som vi har gode bestander av i regionen vår, men som det ikke er jakt på fordi den er ansett som en hensynskrevende art internasjonalt gjennom at den er listet på Bern-konvensjonens liste II.

3.2 Nasjonale rammer

I tillegg til de ulike internasjonale avtalene finnes nasjonale bestemmelser og retningslinjer for forvaltning av viltlevende arter som gjess.

3.3 Naturmangfoldloven og viltloven

Da naturmangfoldloven ble vedtatt i 2009 ble den det nye overordnede lovverket for forvaltning av norsk natur. Naturmangfoldloven er dermed det styrende lovverk for norsk viltforvaltning og har følgende forvaltningsmål for arter:

§ 5. (forvaltningsmål for arter)

Målet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder. Så langt det er nødvendig for å nå dette målet ivaretas også artenes økologiske funksjonsområder og de øvrige økologiske betingelsene som de er avhengige av.

Forvaltningsmålet etter første ledd gjelder ikke for fremmede organismer.

Dette førte også til en del endringer i Lov om jakt og fangst av vilt (viltloven). I viltlovens § 1, heter det nå:

§ 1. (lovens formål)

Viltet og viltets leveområder skal forvaltes i samsvar med naturmangfoldloven. Innenfor denne ramme kan viltproduksjonen høstes til gode for landbruksnæring og friluftsliv.

Sentralt i naturmangfoldloven står også § 7, som sier at «*Prinsippene i §§ 8 til 12 skal legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet herunder når et forvaltningsorgan tildeler tilskudd, og ved forvaltning av fast eiendom. Vurderingen skal framgå av beslutningen*».

Naturmangfoldloven §§ 8-12

§ 8. (kunnskapsgrunnlaget)

Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger. Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet.

Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.

§ 9. (føre-var-prinsippet)

Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet. Foreligger en risiko for alvorlig eller irreversibel skade på naturmangfoldet, skal ikke mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningstiltak.

§ 10. (økosystemtilnærming og samlet belastning)

En påvirkning av et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for.

§ 11. (kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver)

Tiltakshaveren skal dekke kostnadene ved å hindre eller begrense skade på naturmangfoldet som tiltaket volder, dersom dette ikke er urimelig ut fra tiltakets og skadens karakter.

§ 12. (miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder)

For å unngå eller begrense skader på naturmangfoldet skal det tas utgangspunkt i slike driftsmetoder og slik teknikk og lokalisering som, ut fra en samlet vurdering av tidligere, nåværende og fremtidig bruk av mangfoldet og økonomiske forhold, gir de beste samfunnsmessige resultater.

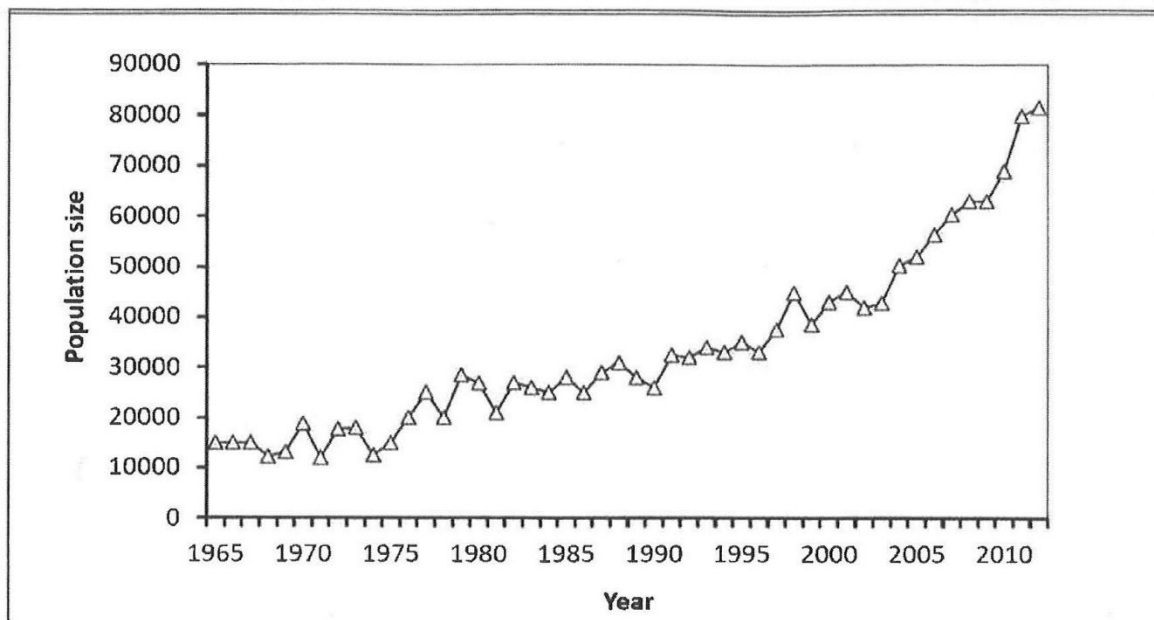
I de fleste land er det utarbeidet nasjonale strategier for forvaltning av gjess generelt eller for enkeltarter. Det ser ut til å være en generell faglig og politisk enighet i alle land om at forvaltningen av gjess er et felles ansvar, og at skadeproblemene må løses gjennom virkemidler som både ivaretar hensynet til gjessenes behov, og samtidig ikke påfører enkeltbønder eller andre urimelige økonomiske belastninger (DN-rapport 1996-2).

4 Aktuelle arter – kortnebbgås, hvitkinngås og grågås

Forvaltningsplanen for gjess for Alstahaug, Dønna, Herøy og Vega omhandler tre ulike arter; *Anser brachyrhynchus*, kortnebbgås, *Branta leucopsis*, hvitkinngås og *Anser anser* grågås.,

4.1 Kortnebbgås *Anser brachyrhynchus*

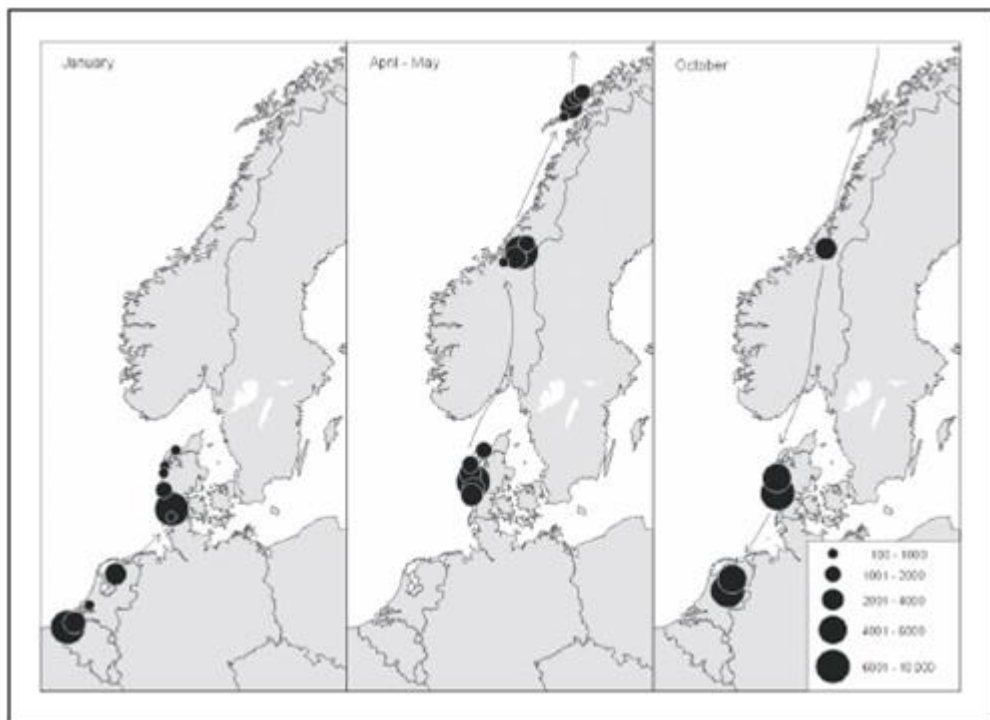
Det finnes to hekkebestander med kortnebbgås i verden. Den ene bestanden er de islandske/grønlandske fuglene som overvintrer i Storbritannia. Den andre bestanden er Svalbard bestanden som overvintrer hovedsakelig i Danmark, Nederland og Belgia. Bestanden som hekker på Svalbard har økt fra ca. 10.000 individer i 1930 - 1950, til en estimert bestand på 81.600 i 2013 (figur 1).

Figur 1. Utviklingen i Svalbard bestanden på kortnebbgås 1965/66-2012/13. *Development of the Svalbard pink-footed goose population, 1965/66-2012/13.* (Fra Madsen mfl. 2013).

Kortnebbgås på vårtrekk i Norge raster i dag fortrinnsvis i Trøndelag og i Vesterålen på vei til sine hekkeområder på Svalbard. Som for alle gjess som hekker i arktiske strøk, er medbrakte kroppsreserver til hekkeplassen viktige. Rasteplassene i Norge er derfor av stor betydning for at gjessene kan legge opp fettreserver til reproduksjonen. Når gjessene ankommer Svalbard i siste del av mai, er det meste av vegetasjonen dekket av snø. Gjessene må derfor bruke av disse kroppsreservene for egen opprettholdelse og for produksjon av egg og rugingen av disse. Flere vitenskapelige studier har vist en positiv sammenheng mellom mengde kroppsreserver ved avreise fra rasteplassene om våren og antall unger produsert påfølgende sommer (Black m.fl. 1991, Ebbinge 1989, Ebbinge og Spaans 1995, Madsen 1995). Dette illustrerer rasteplassenes viktighet for den årlige produksjonen hos arktisk hekkende gjess.

Utenom hekkesesongen oppholder mesteparten av den Svalbardhekkende bestanden av kortnebbgjess seg i Danmark, Nederland og Belgia (figur 2)

Figur 2: Utbredelsen av den Svalbardhekkende bestanden av kortnebbgjess utenom hekkesesongen (figur etter Madsen m.fl., 1999, Fox m.fl., 2005). Sirklene illustrerer ulike mengder gjess, og deres oppholdssted. Pilene illustrerer trekkrutene vår og høst.

4.1.1 Trender i antall kortnebbgjess ved lokaliteter i kommunene Herøy og Alstahaug

Kortnebbgjess har blitt overvåket i Herøy og Alstahaug hver høst siden 1999. Siden 2004 har maksimumstallet som har rastet i de to kommuner under høsttrekket variert mye både mellom år og mellom områder.

En måte å vurdere beitetrykk på er å beregne antall gåsedager (*1 gåsedag = 1 gås observert per dag, 100 gåsedager = 100 gjess observert per dag osv*). Antall gåsedager på Helgeland (antall Herøy pluss Alstahaug) varierer mye mellom år, fra ca. 200 til litt over 11 000 gåsedager til sammen.

De fleste gjess er observert på Tjøtta og naboøya Offersøy, både når det gjelder maksimumsantallet talt og antall gåsedager for hvert område. Men i enkelte år kan det også være større antall kortnebbgjess på Søvik (i 2009) eller på lokaliteter i Herøy i 2004 og 2011, (Shimmings 2004, 2011b). Som tidligere diskutert ble det sett svært få rastende kortnebbgjess på Helgeland høsten 2013. Forrige høst (2012) ble det heller ikke observert store mengder med rastende kortnebbgjess (Shimmings 2012).

Det er antydning at det er mer sannsynlig at gjessene mellomlander på Helgeland i perioder med dårlig vær som motvind og kraftig regn som tvinger de til å raste en periode (Shimmings 2011a). I siste halvdel av 2013 var det lite vind eller regn men oppholdsvær og derfor bra forhold for gjessene å fortsette trekket videre sørover.

Observasjoner av ringmerkede individer i tidligere sesonger antyder at Helgeland er en ”ekstra” stopp under turen sørover før gjessene mellomlander rundt Trondheimsfjorden, som er den viktigste rasteplass for bestanden. Observasjon av få gir inntrykket av at mellomlanding på høsten er av en mer tilfeldig karakter heller enn en blitt avlest i flere enn én sesonger på Helgeland (1,4 % av avleste ringer) forsterker nyetablert tradisjon

(Shimmings 2011a). Høsten 2013 ble overaskende få kortnebbgæss observert å mellomlande i Trøndelag (Gitte Høy Jensen pers.medd., Per Ivar Nicolaisen pers.medd., egne observasjoner). Største delen av kortnebbgås-bestanden har høsten 2013 trolig fløyet mer eller mindre direkte til kontinentet uten å mellomlande i Norge.

Kortnebbgås vil ikke bli viet oppmerksomhet i denne planen. Dette fordi den opptrer i små mengder under vårtrekk, og høsttrekk er på et tidspunkt da innhøstingen av gras er slutført. Det er anledning til å jakte på kortnebbgås om høsten i den ordinære jakttiden.

Bilde 1: Kortnebbgås - Foto: Paul Shimmings

4.2 Hvitkinngås *Branta leucopsis*

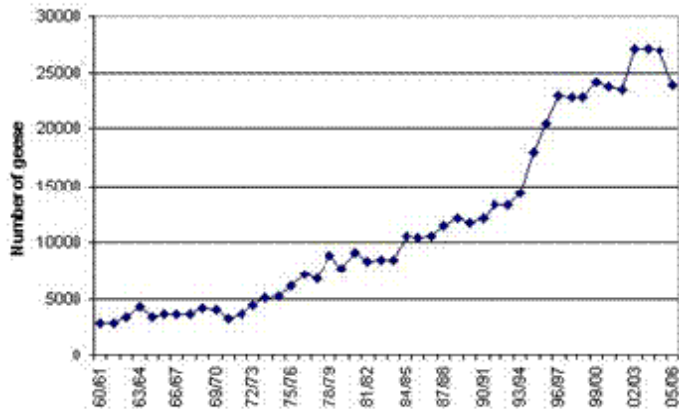
Det finnes tre adskilte bestander av hvitkinngås.

Disse tre hekker på henholdsvis Grønland, Svalbard og Russland/Baltikum. Av disse er det Svalbard bestanden som er på vårtrekk langs norskekysten. Denne bestanden overvintrer ved Solway bukta på grensen mellom Skottland og England.

Svalbard bestanden av hvitkinngås var på grunn av hard beskatning nær å bli utryddet på slutten av 1940 tallet. Fra 1960 tallet var det en jevn økning i bestanden.

Siden hele Svalbard-bestanden av hvitkinngæss oppholder seg i et relativt begrenset område i Storbritannia vinterstid, er det mulig å estimere bestandsstørrelse ved koordinerte tellinger i overvintringsområdet. Vinteren 2012–2013 ble det estimert å være rundt 31 000 individer i Svalbard-bestanden av hvitkinngås (*Griffin 2013*). Antallet er litt lavere enn vinteren 2011–2012, da det ble talt ca. 33 900 individer, og det er tredje vinter på rad med en nedgang i bestandsestimater.

Områder som huser minst 1 % av Svalbard-bestanden av hvitkinngås kan regnes som internasjonalt viktige for denne bestanden. Områder som regelmessig benyttes av minst 1 % av Svalbard-bestanden bør betraktes som internasjonalt viktige. Grenseverdien på 1 % ble overskredet i følgende områder i de fire aktuelle kommunene på Helgeland i 2008: Hysvær, Tenna/Sør-Herøy/Nord-Herøy og Vandve

Figur 3: Bestandsutviklinga hos den Svalbardhekkende hvitkinngåsbestanden for 1960 - 2006 (figur etter World & Wildlife Trust, 2006).

Bilde 2: Hvitkinngås Foto: Atle Ivar Olsen

På vortrekket fra Storbritannia til Svalbard mellomander hvitkinngjessene på Helgeland og i Vesterålen i siste del av april, og i mai. Enkelte individer kan være tilstede så sent som i første uke i juni. Hvitkinngjessene trekker sørover fra Svalbard på høsten. De første gjessene returnerer til overvintringsområdene i Solway-bukta i sistehalvdelen av september.

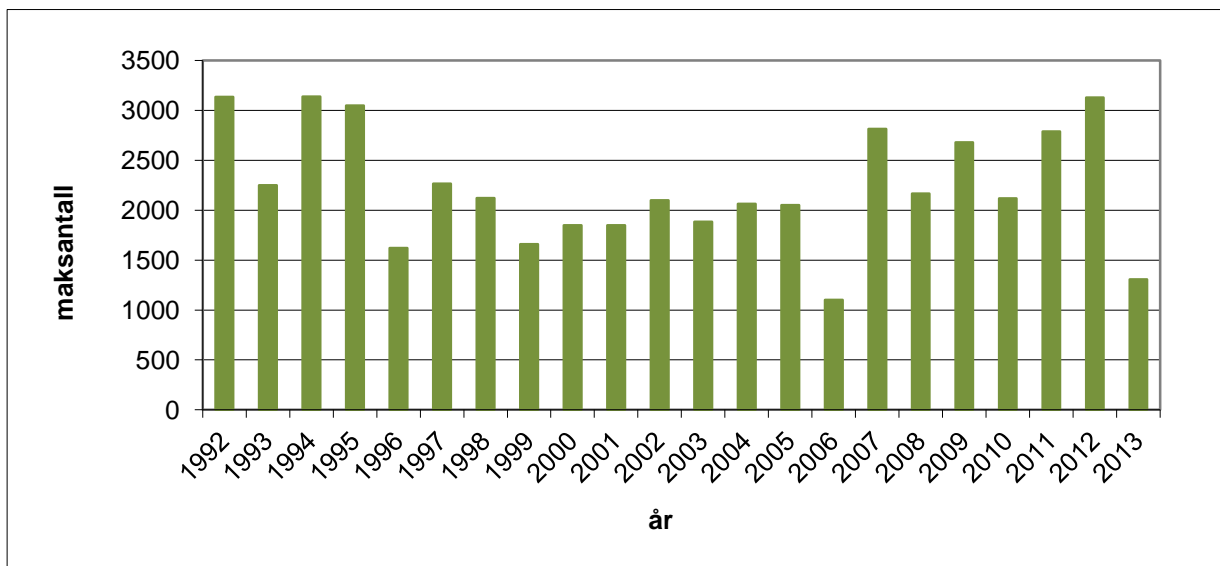
4.2.1 Herøy

Regelmessige koordinerte tellinger av rastende hvitkinngjess ble utført på øyene Tenna, Sør-Herøy og Nord-Herøy samt nærliggende holmer (Tabell 2). Tellingene ble utført på daglig basis i hovedperioden i mai, med unntatt 15. mai. Kjøreruta er den samme hver kveld. Under tellingene ble det notert både antall hvitkinngjess samt hvor disse beitet. I tillegg foreligger det tilfeldige tellinger utenom hovedperioden for trekket.

På øyene *Tenna*, *Sør-Herøy* og *Nord-Herøy*, der det meste av feltarbeidet på Helgelandskysten ble utført, ble de første tre hvitkinngjessene i 2013 observert på Storslåttholmen, Tennvalen 18. april. Ved den neste tellingen 25. april ble det notert 37 individer i Tenna-området. Ved den neste tellingen 2. mai ble det talt 455 individer, som alle var i Tenna-området. Antallet økte sakte med en topp på 1308 ind. den 11. mai. Deretter var antallet mer eller mindre stabilt fram til 17. mai, da mange hvitkinngjess dro videre nordover og det kun var litt over 600 igjen (Tabell 2).

Totalt antall hvitkinngjess som ble observert i området *Tenna*, *Sør-Herøy* og *Nord-Herøy* i 2013 var en god del lavere enn de siste sesongene (Figur 1). Det ble notert et maksimumsantall på litt over 1300 rastende hvitkinngjess i 2013. Det lave antall rastende gjess i området skyldes høyst sannsynlig seint trekk fra Skottland. Et så lavt antall gjess i dette området ble sist notert i 2006, da trekketidspunktet var noenlunde normalt (Shimmings & Isaksen 2006).

En måte å vurdere beitetrykk på er å beregne antall gåsedager (*1 gåsedag = 1 gås observert per dag, 100 gåsedager = 100 gjess observert per dag osv*). De viktigste delområdene for kvitkinngjess i 2013 (med en sum på over 500 gåsedager, se tabellene 3–6) var følgende: Storholmen ved Tennvalen, Lamholmen og noen jorder på Tenna. Alle disse områdene har også vært mye brukt av hvitkinngås i tidligere sesonger (se for eksempel Shimmings & Isaksen 2012).

Figur 4 . Maksimumsantall av rastende hvitkinngjess på vårtrekk talt på Tenna, Sør-Herøy og Nord-Herøy 1992–2013. (Shimmings2013)

4.2.2 Alstahaug

En liten flokk på 14 hvitkinngjess ble observert på Buøya vest for Austbø på kvelden 16. mai 2013. I tillegg ble en flokk på 10 hvitkinngjess observert på Alterøyan på samme dato.

Som i tidligere år fikk vi ingen meldinger fra grunneiere om hvor gjessene faktisk beiter på dyrka mark i Austbø og omegn. Det er derfor uvisst om gjessene kommer i konflikt med landbruk i dette området eller ikke

Det vil bli utført grundigere registreringer på Austbø i 2014.

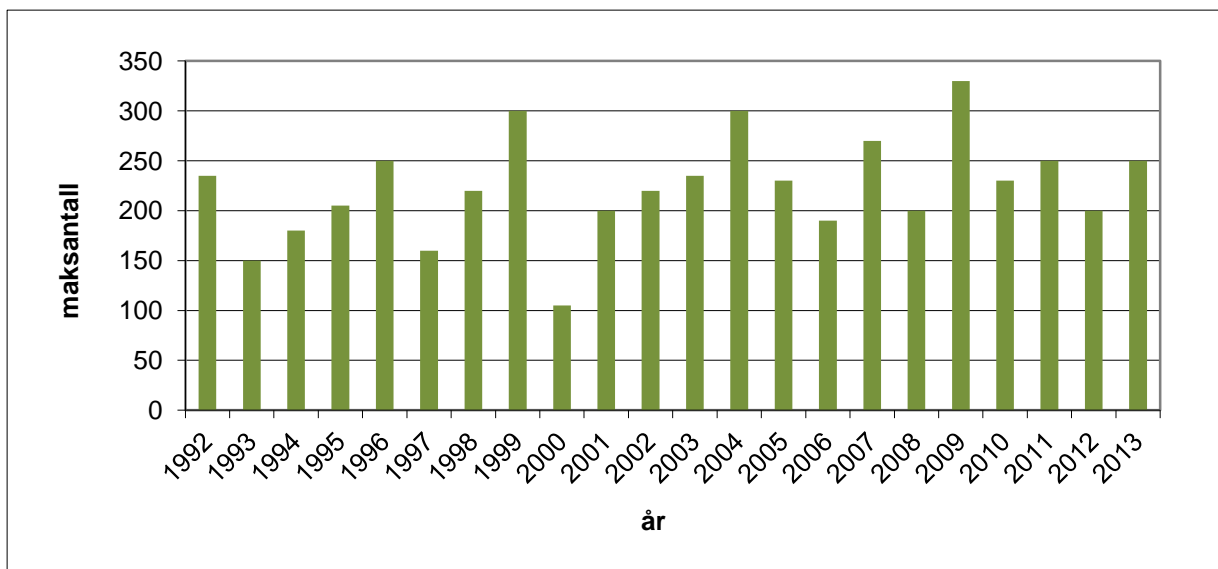
4.2.3 Vega -Vallsjø

I 2013 ble de første hvitkinngjessene i Vallsjø-området på Vega ble observert 23. april, da 3 individer var til stede (Tabell 8). Gjessene ble talt daglig i mai. Antallet fluktuerte mye, med en topp den 15. mai da ca. 250 individer ble registrert. De siste 12 individer i Vallsjø-området ble sett 20. mai, og etter denne datoen kom det ingen flere rapporter på hvitkinngås derfra.

Maksimumsantall for Vallsjø-området har ligget på 200–300 individer det siste tiåret (Figur 7). De fleste tellinger i Vallsjø-området ble gjort av Johan Antonsen.

4.2.4 Andre steder i Vega

27 hvitkinngjess ble observert rastende på Lissfinnlandet i Lånan 4. mai. Til sammen 73 individer ble talt i Sørvær samme dato (på holmene Stordraget, Uersholmen og Kinnarøy). På holmen Storbuøya øst for Skogsholmen ble 100 hvitkinngjess notert 5. mai. Øygruppa Hysvær, som har vært brukt av mange hvitkinngjess om våren, ble ikke besøkt i 2013.

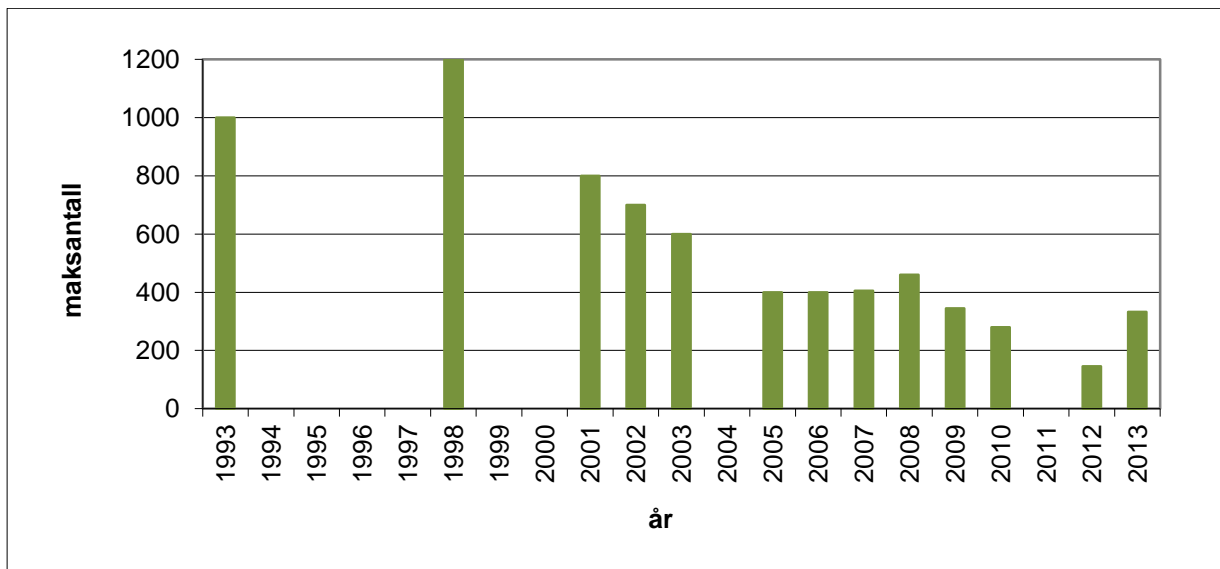

Figur 5. Maksimumsantall av rastende hvitkinngjess på vårtrekk talt på Vallsjø (Vega kommune) 1992–2013.

4.2.5 Dønna -Vandve

Det ble talt 332 hvitkinngjess på Vandve og nærliggende holmer 15. mai 2013. Antallet må anses som et minimumstall fordi tellingen ble påvirket negativt av både varmedis og forstyrrelse fra overflygende havørner.

Antall hvitkinngjess som raster på Vandve er i dag mye lavere enn på 1990-tallet, med en nedgang fra over 1000 individer til dagens nivå på 300–400 individer (Figur 8). Nedgangen kan skyldes endringer i landbruk med opphør av beiting og annen skjøtsel som medfører at store arealer har blitt gjengrodd. (Shimmings 2013)

Figur 6. Maksimumsantall av rastende hvitkinngjess på vårtrekk talt på Vandve 1993–2013.

4.3 Grågås - Anser Anser

Bilde 3: Grågåsa er blitt «husvarm» på Vega. Foto: Helge Larsen

Den nordvest-europeiske bestanden av grågås er estimert til å være rundt 200.000 individer (Nilsson m.fl., 1999). Norske grågjess overvintret i Spania og Nederland. Dette er hovedovervintringsområder for individer fra den nordvest-europeiske bestanden (Kristiansen, m.fl. 2005).

Grågjess hekker langs hele norskekysten, men hovedtyngden hekker fra og med Rogaland og nordover langs kysten til og med Nordland (figur 5). Gjessene ankommer hekkeplasser i Sør-Norge først i mars, mens på de minst brukte lokalitetene nord i Finnmark er ikke fuglene på plass før seint i mai (Follestad, 1994). Grågåsbestanden i Norge er i vekst.

Bilde 4: Grågås Foto: Paul Shimmings

Mange års observasjoner på Vega viser at grågåsa nå ankommer hekkeplassen og legger egg vesentlig tidligere enn før.

Innsikt i hva som har skjedd, og hvorfor, i den grad vi kan forklare det kan gi oss bedre forståelse for hva en bør ta hensyn til i forbindelse med en forvaltningsplan.

På 1960 tallet ble over 1000 ikke hekkende grågjess ringmerket. Gjessene ble i hovedsak merket i fjærfellingsområder i Vikna og på Vega.

Jakta på grågåsa foregikk på den tiden mest ved sjøkanten, og det kunne den gjøre langt ut på høsten.

Det kunne ofte drøye et godt stykke inn i oktober før gjessene trakk sørover. Dette gjenspeiles av gjenfunn av gjessene som den gang ble merket i Vega.

Rundt 1980 kom et vendepunkt for grågåsa. Da kom det klager fra både bønder og jegere. Bøndene klaget fordi grågåsa hadde begynt å komme inn på dyrket mark der de spiste opp store mengder av gresset. Jegerne klaget fordi gåsa hadde begynt å trekke sørover så tidlig at de ikke fikk jaktet nok på den. Grågås-bestanden var i vekst, og det var ikke mulig å holde en voksende bestand i sjakk gjennom jakta.

Den gang visste ingen hvorfor grågåsa hadde trukket opp på innmarka, og hvorfor den begynte å trekke så tidlig.

Eldre jegere har fortalt at gåsa tidligere lå i vågene og beitet på ålegraset, men da det forsvant på 80-tallet begynte grågåsa å trekke opp på dyrka mark og ble jaktet på der.

Ålegraset lever på sjøbunnen og er en viktig matkilde for mange vannfugler. Mye kan nå tyde på at det tidligere også var viktig for grågåsa. Man vet ikke sikkert hvorfor ålegraset forsvant, men det skjedde samtidig med at tareskogen for øvrig forsvant som følge av invasjon av kråkeboller.

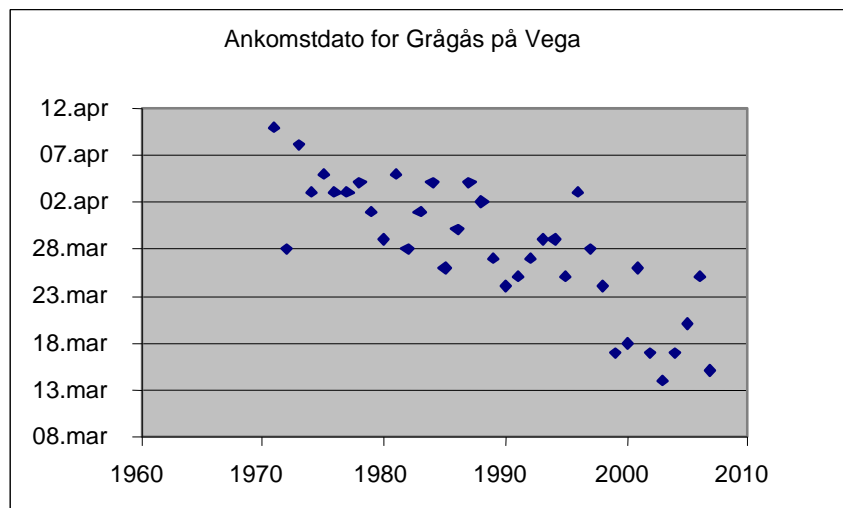
Fra Vega foreligger datoer for når den første grågås er sett hvert år fra 1971 og for når de første ungene er sett ved sjøen. Som figur 7 for første individ viser, har det svingt litt fra år til år, men trenden er likevel ganske tydelig;

Siden tidlig på 1970 tallet har grågåsa kommet tidligere og tidligere tilbake, i snitt utgjør forskjellen tre uker. Tilsvarende viser datoen for første kull på sjøen at gjessene har hekket tidligere og tidligere, og utviklingen har vært på samme nivå som for ankomstdatoene.

En analyse av vår temperaturen i Nederland viser samme utvikling.

Norske gjess oppholder seg der en til to måneder om våren før de trekker nordover. Denne tida bruker de til bla. bygge opp kroppsreserver, noe som for mange arter er nødvendig for å kunne gjennomføre en vellykket hekkesesong.

Like viktig for grågåsa er kanskje at en tidlig vår gjør at veksts sesongen i Nederland starter tidligere. Da kan de bygge opp kondisjonen tidligere enn før og være klar for å trekke nordover tidligere enn før. Ved at grågåsa på denne måten har endret sitt trekk tidspunkt i takt med klimautviklingen, kan det reises spørsmål om hvor langt denne utviklingen kan tenkes å gå.

Figur 7: Ankomstdato for grågås på Vega i perioden 1971 – 2007 (Etter registrig av J. Antonsen)

Resultater fra den omfattende merkingen av grågås med halsringer med en kode som er lesbar på langt hold, har vist oss at de fleste norske gjessene tilbringer vinteren fra Nederland til Sør-Spania.

Første stopp sørover er Danmark og Nederland. Her høstes kornet rundt 1. august, og da er det masser av god mat tilgjengelig for gjessene. Jaktstart i Danmark er ikke før 1. september, og i Nederland er gåsejakt ikke tillatt på denne tida. De har derfor lang tid på seg til å beite i ro og mak langt unna gåsejegerne i Norge, og det blir flere og flere som overvintrer der, selv om en større del av grågjessene trekker til Las Marismas helt sør i Spania.

Dette er et stort våtmarksområde sør for Sevilla.

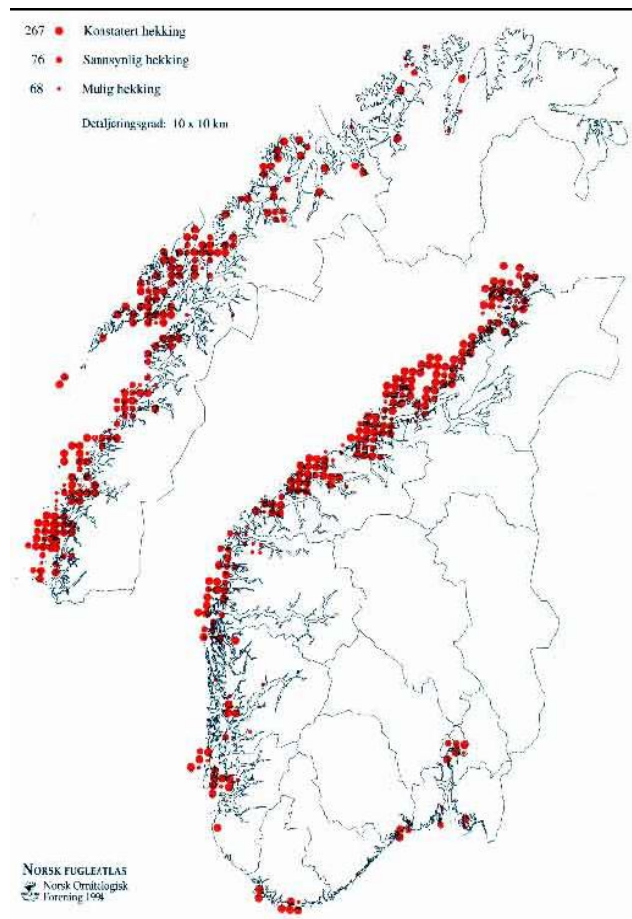
Dette området som lenge har blitt benyttet til jakt for det spanske kongehus og medlemmene av aristokratiet, og det viktigste jaktbyttet ble etter hvert grågås. På 70-tallet ble området kjent i media under bla. overskriftene ”Redd trekkfuglene” og ”Hensynsløs gåsejakt” fordi jakten her enkelte år utartet seg til rene massakrer der det har blitt skutt opp til 30 000 grågjess (Follestad 08).

Spesielt utsatte var de norske gjessene i sin egenskap av tørrmarksfugler. Det sier seg selv at det ikke er like lett å grave en skyttergrop, den vanligste formen for postering under gåsejakta, i desimeter dypt vann.

World Wildlife Fund har kjøpt opp og vernet store deler av dette våtmarksområdet.

Om Las Marismas ikke var blitt vernet, kunne den norske grågåsa vært like sjelden som dverggåsa (Follestad 08).

Figur 8: Hekkeutbredelse til grågås Anser anser (figur etter Gjershaug m.fl.,1994)

Bestanden var allerede på begynnelsen av 1990-tallet anslått til å være på 7.000 – 10.000 hekkende par (Follestad, 1994). Bestanden har hatt en kraftig økning de siste tiår, og grågåsa er også den gåsearten det felles mest av på høstjakten. Grågåsa trekker hovedsakelig sørover i august. Figur 9 angir hovedtrekkrutene for grågås. Høsttrekket fra Troms og Finnmark foregår noe seinere enn fra hekkelokaliteter ellers i Norge. Høsttrekket fra de to nordligste fylkene skjer i september.

Figur 9: Viktige trekkruiter for norske grågjess (figur etter Stann m.fl, 2002)

5 Strategivalg

Som basis for strategivalgene i konflikten, ligger de nasjonale forpliktelsene Norge har tatt på seg i forhold til internasjonale konvensjoner. Se avsnitt 3.1, samt nasjonale bestemmelser og retningslinjer for forvaltning av villevende arter som gjess

Norge har et ansvar i forhold til forvaltningen av gåsearter som tilsier at gjessene må få beite for å kunne være reproduksjonsdyktige og overlevelsedyktige. Samtidig har forvaltningen et ansvar for å legge til rette for opprettholdelse av landbruksdrift på arealet som er berørt av gåsebeiting.

Beiteskadene og tiltak er forskjellig for kortnebbgås, hvitkinngås og grågås både ut fra regelverk og biologi.

Det vil derfor bli behandlet hver for seg.

I likhet med forvaltning av kortnebbgås og hvitkinngås, så har Norge internasjonale forpliktelser i forhold til forvaltning av grågås.

Vi har listet opp aktuelle tiltak som er utprøvd og har vist seg nyttige som forebyggende tiltak mot beiteskader forårsaket av gjess

Flere studier påpeker gjessenes evne til å tilpasse seg ulike fysiske hinder og skremmetiltak. Effekt av ulike tiltak vil variere mellom artene og ulike områder avhengig av andre påvirkninger i områdene. Tiltakene bør derfor varieres både over tid og for ulike områder.

6 Beiteskader Kortnebbgås

Den Svalbardhekkende bestanden av kortnebbgås har vært i vekst de siste tiårene.

Nord-Trøndelag fremstår i dag som et meget viktig rasteområde for denne bestanden av kortnebbgås.

Konflikten mellom kortnebbgjess og landbruk i Nord-Trøndelag har mange likhetstrekk med den konflikten vi har på Helgeland mellom hvitkinngjess og landbruk.

På grunn av intens jaging, også etter at Miljøtilskuddsordningen kom på plass, har gjessene de senere år benyttet et økende antall lokaliteter i Nord-Trøndelag.

Man kan ikke utelukke at den i framtiden kan trekke over fylkesgrensen.

Foreløpig er oppfordring til ordinær jakt det eneste tiltaket som er aktuelt.

7 Beiteskader Hvitkinngås

7.1 Skadeomfang

Beitinga gir redusert engavling i beiteåret, og reduserer engas varighet. Beitinga gir også tap av viktig beitefôr på våren for sau besetninger.

Det er gjennomført to avlingsskademålinger i Vesterålen i regi av Vesterålen forsøksring. Begge prosjektene er utført på områder som har beiting av arktiske gjess på vårtrekk.

Det første prosjektet som ble gjennomført på Sortland ble gjort over fire år i tidsperioden 1985-1988. Her ble det funnet at areal som ble beita intensivt av gåsa hadde en årlig avlingsreduksjon på 22%. Middels skada areal hadde en avlingsreduksjon på 13%, og lite skada beiteareal hadde en avlingsreduksjon på 5% (Vesterålen forsøksring, 1988).

I det andre forsøket som ble gjennomført i Breivik, Vik og Vikosen i Sortland kommune i 2003, var det fire felt som ble undersøkt. Avlingstapene på 1. slått varierte fra 3,6%-17,6% (Vesterålen forsøksring, 2003).

Man har ikke lignende forsøk fra Helgeland, men mange brukere rapporterer om avlingstap på over til 20 % på de mest belastede arealene

Et forskningsprosjekt som overvåker beiteskader av kortnebbgås i Trøndelag bekrefter bøndernes påstander om betydelige avlingstap der beitepresset er stort. (NINA artikkel 25.03.13) Det er grunn til å tro at resultatene er de samme for hvitkinngress.

Ved bruk av tallmateriale fra Norsk Landbruksrådgiving Helgeland er det gjennomført beregninger av kostnadene av skadeomfanget per dekar.

Summen inkluderer kostnader for tapt engavling (utgifter til innkjøpt fôr), og ekstrakostnader ved reduksjon fra syv til fire års omløpstid på enga. Ved beregning av fôrtap på engareal med høyt beitetrykk, er det her brukt 20% avlingstap (avlingsreduksjonen på det arealet som hadde hardest beitetrykk, se over). De årlige kostnadene per dekar kom i følge beregningene på ca. 405 kroner.

8 Hvitkinngås

8.1 Skader på dyrka mark

Konsekvensene av beitinga av gjess er flerdelt. Den medfører et direkte avlingstap i skadeåret. Konsekvensene er størst for sauebruk som er avhengig av nok mengde vårbeite. Kvaliteten på nyspira gras i enga lar seg hverken erstatte med konservert fôr eller et alternativt beite som ligger lokalisert slik at det ikke er i produksjon til rett tidspunkt. Gåsebeiting og øvrig beiting endrer konkurranseforholdet mellom planteartene i

enga, og medfører at de artene som har størst avlingspotensiale dør raskere ut.

Dersom en gårdbruker vil holde avlinga på et høyt nivå, må han kompensere med kortere omløpstid på enga.

Flerårige planter, som enggrasartene, overlever vinteren ved å tære på opplagsnæring som ble samlet foregående vekstsesong. Om våren er næringsreservene på et minimum, og en del næring må brukes når planten setter nye skudd for å begynne den vegetative veksten. Dersom planten blir nedbeita om våren

er det risiko for at det ikke finnes tilstrekkelig opplagsnæring til å sette nye skudd en gang til, og planteveksten vil da i beste fall reduseres. Det er betydelig forskjell på enggrasartene i evnen til å tåle hyppig beiting. Timotei, som er den viktigste grasarten i kultureng, er svært ømfintlig for vårbeiting.

På nyspirt eng napper de opp hele planten, og enga blir tynn og behovet for omløp øker. Det er hvitkinngås som samlet sett forårsaker mest beiteskader tidlig våren på Herøy. Problemene med hvitkinngås synes å ha oppstått først på 70-tallet. Dette skyldes trolig to forhold. Bestandene av gjess økte sterkt samtidig som vi fikk en intensivering av drifta på innmark.

8.2 Tiltak

8.2.1 Innflygingshinder

Resultater fra studier og forskning

Forskjellige metoder er utprøvd for å lage innflygningshindringer for gjess. Plastbånd har vært mye brukt på Herøy som tiltak mot beiteskader forårsaket av hvitkinngås. Erfaringer viser at dette er en effektiv måte å forhindre at gjess beiter der de er uønsket (Bjørø 1987). Tiltaket med bruk av plastbånd på Herøy fungerer bedre for å skremme bort hvitkinngås enn det gjør for grågås. Dette fordi hvitkinngås flyr inn til jordene for å beite, mens grågjess ofte går opp fra vannet.

Problemet er at det er svært arbeidskrevende å sette opp slike band. I tillegg skjer dette i ei tid på året da brukerne har en arbeidstopp på grunn av lamming og våronn.

8.2.2 Skremmetiltak

Herunder inngår manuell jaging, bruk av lydkanon og andre skremmetiltak.

Skremmetiltak er ikke tillatt på de arealer som får kompensasjon for å tilrettelegge for gåsebeiting

8.2.3 Manuell jaging

Resultater fra studier og forskning

Manuell jaging er en effektiv måte å skremme gjess fra steder der de ikke er ønsket. Mange studier har vist at dette er en av de mest effektive måtene for å få gjess til å flytte seg fra dyrka mark (Vickery & Summers 1992).

Et av problemene med både jaging og andre typer aktive skremmer er at de er tidskrevende. Erfaringer fra Herøy har vist at gårdbrukerne synes de har lite tid til å gå ut og fysisk jage bort beitende flokker med hvitkinngjess i mai, da det er mye annet som må gjøres på gården (lamming, våronn). Flere steder i Europa er det faktisk betalt lønn til personer som går rundt og skremmer gjess (se bl.a. Vickery & Summers 1992).

Enkelte år (1997 – 2001) ble det gitt midler til å dekke kjøreutgiftene i forbindelse med jaging av hvitkinngjess på Herøy. Her var det medlemmer av den lokale jeger- og fiskerforening som deltok i skremmingen. Ved å benytte innleid hjelp slipper den enkelte grunneier selv å bruke tid til jagingen. Her var det døgkontinuerlig jaging av gjessene når de beitet innenfor skremmeområdene. På denne måten ble gjess (både hvitkinngås på trekk, og flokker med

ikke-hekkende grågås) holdt unna innmarka.

Manuell jaging og andre skremmetiltak medfører ingen løsning på problemet, men til at problemet kan flytte seg til nye områder. Slike forflytninger kan skape konflikt blant naboer. For at manuell jaging skal kunne fungere er det viktig at dette koordineres mellom de enkelte grunneierne. Jaging vil fungere best hvis gjessene har et friområde der de kan beite i fred. Friområder bør tilrettelegges i områder der menneskelig forstyrrelse er minimale (Shimmings 2005).

Forskningsresultater viser at jaging (og muligens også andre typer skremmetiltak) ikke bare har ført til lokale forflytninger innenfor Herøy kommune, men også at enkelte hvitkinngjess har flyttet til andre kommuner lenger nord (f.eks. Dønna, Træna, Sortland og Andøy).

På grunneiermøte på Herøy 18. mars ble det diskutert hva grunneierne prioriterte høyest av tiltak. Det var enighet om at midler til innleie av lag/foreninger til jaging på kveld/natt var det de ønsket mest.

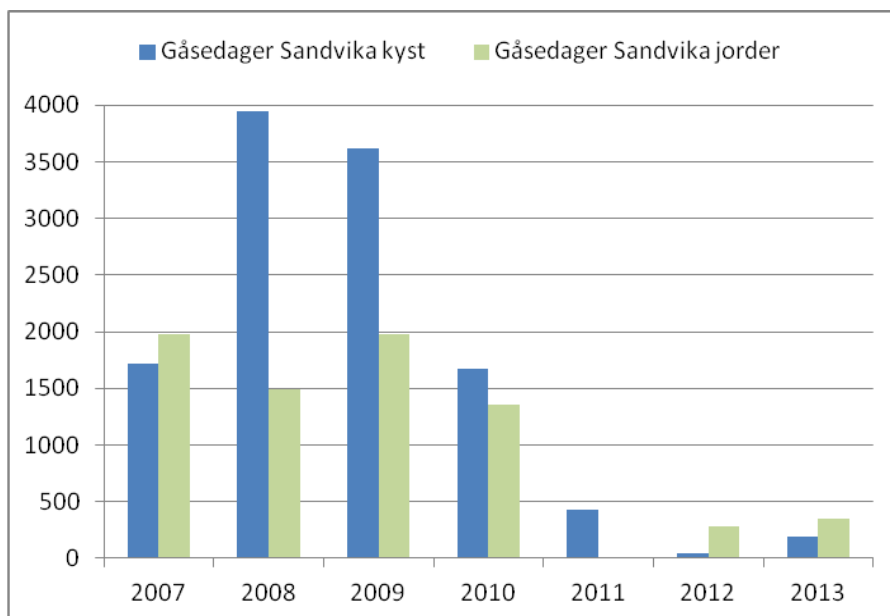
8.2.4 Erfaring av skremming av hvitkinngjess i Herøy

Hvitkinngjess som raster på Tenna, Sør-Herøy og Nord-Herøy har vært påvirket av ulike forvaltningsregimer (Shimmings 1998). I perioden før 1995 var det ingen godkjent forvaltningsplan for hvitkinngjess i Herøy kommune, og i denne perioden ble skremming av beitende gjess gjort på tilfeldig basis.

Omfanget av skremming av hvitkinngjess på Tenna, Sør-Herøy og Nord-Herøy har variert mye mellom sesongene (Tabell 10). I enkelte sesonger har skremmingen vært koordinert, mens i andre sesonger har skremmingen vært mer tilfeldig. I perioden 1996–2007 var nesten all dyrka innmark på både Tenna og Sør-Herøy innenfor såkalte skremmeområder som følge av den lokale forvaltningsplanen for hvitkinngås (Fylkesmannen i Nordland 1996). Fra og med 2006 har det vært mulig for enkelte grunneiere å søke om tilskudd til tilrettelegging av arealer for hvitkinngjess. Søknaden må være innsendt i god tid før gjessene ankommer om våren. Tilskuddet administreres lokalt av kommunene. Satsene som utbetalingene baseres på er avhengig av beitetrykket, med ulike satser avhengig av om arealene er sterkt, middels eller lite belastet av gåsebeiting. Slike tilskudd ble ikke benyttet i Herøy kommune før våren 2008 (Shimmings mfl. 2008). Siden har flere, men ikke alle, berørte grunneiere benyttet seg av tilskuddordningen, der man får utbetaling avhengig av tetthet av beitende hvitkinngjess på det enkelte innmarksareal.

Som i de to forrige sesongene (2011 og 2012) har bonden på Sandvika på Sør-Herøy jaget gjessene fra hele eiendommen våren 2013. I årene 2008–2010 var han med på ordningen med tilrettelegging av arealer for gjess. Bonden plasserte i 2013 flere fugleskremslere på de jordene der han ikke ville at gjessene skulle beite. I tillegg gikk han runder flere ganger hver dag for å skremme gjessene. Skremmeintensiteten var høy, og dette førte til at svært få hvitkinngjess beitet på Sandvika, med et betydelig lavere antall gåsedager på Sandvika enn tidligere sesonger (Figur 10). Antall gåsedager ved kyststripa ved Sandvika gård var spesielt lavt, mens noen små flokker beitet på dyrka mark på samme gård.

Skremming av gjess på Sandvika har også ført til en kraftig reduksjon i antall hvitkinngjess på nabogården Høgtun. På Høgtun ble det registret svært få gjess både i 2011 og i 2012, og nesten ingen i 2013. Høgtun har tidligere vært et viktig område for hvitkinngjess, særlig om kvelden da gjessene pleide å beite på innmark. (Shimmings 2013)

Figur 10. Beitetrykk uttrykt som antall gåsedager på Sandvika, Sør-Herøy i perioden 2007–2013, basert på kveldstillinger. Grunneieren skremte ikke gjess i årene 2007–2010, men skremte kontinuerlig i både 2011, 2012 og 2013, (Shimmings 2013)

8.2.5 Bruk av lydkanoner

Resultater fra studier og forskning

Lydkanoner kan ha en effekt på gjess, men som for andre skremmetiltak, vil fuglene gradvis venne seg til tiltaket. På Herøy er det blitt lagt ut transekter fra munningen til gasskanoner for å se på bruken av områdene i nærheten av gasskanonen. Dette er gjort gjennom kartlegging av tetthet av gåseekscrement på økende avstand fra selve kanonen.

Mye tyder på at gjess (som andre fugler) venner seg til lydkanoner over tid. Hvitkinngås er observert beitende tett inntil munningen av gasskanoner i overvintringsområder i Skottland (Shimmings m.fl. 1993). Hvitkinngjess på Helgeland har begynt å venne seg til gasskanoner allerede (Bjørnu 1987, Shimmings & Isaksen 1999). På Austbø i Alstahaug kommune beitet grågjess under munningen av en gasskanon som var plassert på en av de få jordene der det ikke ble jaktet (Shimmings 2001). I 2004 ble det observert kortnebbgjess som gikk helt inn til kanonene som var satt opp (Tombre m.fl. 2004a). Til tross for at det er påvist og rapportert at gjess (og særlig hvitkinngjess) blir fort vant til bruk av gasskanoner, blir kanonene kjøpt inn som en del av lokale forvaltningsplaner for gjess.

8.2.6 Andre skremmetiltak

Resultater fra studier og forskning

Andre måter å holde gås fra dyrka mark er ved hjelp av fremmede elementer i landskapet. Eksempler på dette inkluderer fugleskremsel (tøymenn, hylende dukker m.m.), drager og ballonger som svaier over markene, eller innflygingshinder (pkt 6.1.1).

Shimmings (2003) kommenterte at tøymenn med bevegelige kroppsdeler (armer og bein) var mest effektive.

Drager er blitt festet til gjerdestolper i et område i Nord-Vest Skottland for å skremme grågjess. Dessverre kjenner vi ikke til effekten av denne type tiltak. En ballong fylt med heliumgass ble brukt som gåseskremsel ved en anledning på Tenna i Herøy kommune (Shimmings upublisert). Siden ballongen ble utplassert mot slutten av gåsesesongen (17. mai) var det ikke mulig å kunne vurdere virkningen av tiltaket. Metoden er utprøvd på hvitkinngås

i Sør-Vest Skottland, men bøndene har opplevd problemer på grunn av gasslekkasjer fra ballongene.

På Vega har man med meget godt resultat satt opp profil av ørn på stang på en måte som gjorde at "ørna" beveget seg i vinden (Ole A. Davidsen pers. medd)

Skremmeskudd og signalpenn er også blitt benyttet for å skremme gjess. Ved bruk av skremmeskudd er det den hørbare effekten som skremmer fuglene, men det er også en visuell effekt hvis personen med våpen er synlig for gjessene. Ved bruk av signalpenn er det en sterk visuell effekt som fører til at gjessene blir redde.

Signalpenn ble brukt noen få ganger som skremmetiltak i Herøy kommune. Ved hver anledning ble hele gåseflokken skremt opp. En ulempe ved bruk av signalpenn er at man risikere å skremme opp andre flokker med gjess som ikke gjør skade, og kanskje til og med skremme flokker som beiter i friområder.

Hvitkinngjessenes bruk av friområder i Herøy

Det er gjennomført daglige tellinger av hvitkinngås på Tenna, Sør-Herøy og Nord-Herøy. Under feltarbeidet er det notert antall gjess i hver flokk, hvor flokkene befinner seg og om lokaliteten er innenfor friområdet eller skremmeområdet

Det er viktig at det finnes alternative beitearealer (f.eks. friområder) hvis skremmetiltak skal være vellykket (Vickery & Summers 1992). På Tenna og Sør-Herøy i Herøy kommune er alle de opprettede friområdene for gjess i de dårligste habitatene. Disse områdene består av områder med strandeng, lynghei og myr, noe som gir lav beitekvalitet sammenlignet med dyrket mark. Hvitkinngjess vil derfor fortsette å beite i skremmeområdene (innmark) hvis det ikke utføres skremmetiltak. I 2004 var intensiteten i skremminga lav, og dermed kunne gjessene i større grad beite på innmark (Shimmings & Isaksen 2005). Gjessene beiter på jorder som ligger tett inntil bebyggelse på de steder der beboerne ikke synes at fuglene er en plage. Hvitkinngjess er også observert å beite i større flokker på innmark i perioder med dårlig vær, da menneskelig aktivitet er lav (Shimmings 2003).

Bilde 5: "Ørn" montert på et riveskaft med ei spiralfjær som gjør at den beveger seg i vinden er et effektivt skremmemiddel mot gås, men den må flyttes med jevne mellomrom.

Foto: K. Vang

Skjøtsel av beiteland for gås/friområder for gås

I områder som avsettes til friområder eller andre viktige oppholdsområder for gås bidrar skjøtsel i form av gjødsling, beite eller slått til å holde i hevd og bedre kvaliteten på beitearealene for gåsa. Slike tiltak er blant annet aktuelt på utmarksarealer og på innmarksarealer som er gått ut av bruk på fraflyttede øyer. Slike tiltak er gjerne forbundet med økonomiske virkemidler og omtales derfor også i den forbindelse (se nedenfor).

8.2.7 Konsekvenser av jaging for atferden

I de fleste områdene der gjessene systematisk jages bort fra markene, vil antallet som bruker disse markene reduseres. De kortsiktige effektene av jaging på gjessenes atferd er trolig en lokal forflytning innad i kommunen (Tombre m. fl., 2005). De langsiktige effektene av jaging kan være en endret trekkstrategi (Klaasen m.fl., 2006). I 2005 ble det registrert stor flytting regionalt fra Nord-Trøndelag til Vesterålen på grunn av jaging i Nord-Trøndelag (Bakken, pers. med.).

8.3 Økonomiske virkemidler

8.3.1 Omfanget av landbruksareal som er med i tilskuddsordninga

I 2006 innførte Landbruks- og matdepartementet en ordning der bønder kan søke om økonomisk tilskudd for å skjøtte områder spesielt med tanke på hvitkinn- og kortnebbgås. Flere bønder i Herøy søkte om slikt tilskudd i 2008, og fem har mottatt støtte. Størrelsen på tilskuddet avhenger av hvor mye området ble benyttet av gjessene i den foregående sesongen (høy, middels eller lav beiteintensitet). Data innsamlet i 2007 ble benyttet for å fastsette størrelsen på støtten til de aktuelle bøndene i 2008.

For å få kompensasjon for belasta areal må foretaket i forkant av beitesesongen blant annet forplikte seg til å stille areal disponibelt for beitende gjess, samt tilrettelegge for beiting på dette arealet (Landbruks- og matdepartementet, 2006). På Helgeland var det eksempelvis 11 gårdsbruk som var med i tilskuddsordninga i 2008. Disse gårdene er representert med totalt 471 daa dyrka jord som gjessene beiter på.

I 2012 var dette arealet 601 dekar (figur 11)

	Vega	Herøy	Totalt
Sterkt belasta daa	193	102	295
Middels belasta daa	43	103	146
Lite belasta daa	37	123	160
Totalt daa på Helgeland	273	328	601

Figur 11: Fulldyrka jord på Helgeland som får tilskudd til tilrettelegging av beitearealer.

Det totale arealet i Nordland som fikk tilskudd i 2008 var 8.021 dekar

I tillegg ytes det tilskudd til gjødsling av beite til Herøy kommune.

Belastningen og skadeomfanget fra de forskjellige gåseartene varierer fra kommune til kommune og også innad i kommunene. Derfor må også tiltakene variere

8.4 Oppsummering av tiltak for hvitkinngås.

Konkrete tiltak	Formål	Ansvarlig	Finansieringskilde
Kompensasjon for å stille areal til disp. for gåsebeiting.	La gjessene beite i fred for å bygge opp kroppsreserver for trekk til Svalbard.	Bruker/ Landbrukskontor	Landbruksdep/ Fylkesmannen
Jaging fra områder gjessene ikke får være.	Redusere skadeomfanget av beiting og tilgrising.	Grunneierlag/ Landbrukskontor	Miljøverndep/ Fylkesmannen
Etablering av fysiske hindere, skremmeanordninger	Redusere skadeomfanget av beiting og tilgrising.	Brukere/ Landbrukskontor	Miljøverndep/ Fylkesmannen
Etablere/vedlikeholde friområde	Gi gjessene et fristed der gjessene kan trekke til/være i fred.	Grunneierlag/ Landbrukskontor	Miljøverndep/ Fylkesmannen
Tilskudd til gjødsling av beite.	Kompensere for tap av beite i friområde	Brukere/ Landbrukskontor	Miljøverndep/ Fylkesmannen
Kartlegging av bestand og beiteområder	Kunne sette inn virkemidler der behovet er størst	Private konsulenter/ Landbrukskontor	Miljøverndep/ Fylkesmannen

8.5 Prioritering av tiltak mot skader av hvitkinngås

Prioriterte områder	Friområde (F) Beiteområde (B)	Skremming Jaging Sauebeite*	Tilskudd Nydyrking/ Kultivering	Kompen- sasjon	Registrering av gåsebeite
1. Eng Herøy/Vega	F			X	
2. Innmarksbeite Herøy/Vega	B	X			
3. Hele regionen	F/B				X
4 Herøy Vega	F/B		X		

*Behovet for godt sauebeite tidlig på våren, særlig på Herøy er stort, men gjessene har et høyt beitetrykk

Her ligger den desidert største kilden til frustrasjon over gåseplagen.

9 Beiteskader Grågås

9.1 Geografiske og topografiske preferanser

Kartleggingen av grågås bygger i stor grad på tilbakemeldinger og erfaringer fra berørte bønder innenfor de ulike kommunene, og innenfor områder har vi observasjoner og rapporter om særlig utsatte områder.

I hver kommune er det kartfestet områder der det er problemer i forhold til beiteskader, og hvor det er friområder for grågås (vedlegg). For Herøy er områder som er utsatt for beiteskader ikke kartfestet, dette fordi all dyrka mark er berørt av beite. For å kunne differensiere beitekartene i ulike belastningskategorier må det utføres en større og helhetlig kartlegging av bestand og beiteskader.

I mytetiden og før ungene blir flyvedyktige er det arealene mellom strandsona og sterkt trafikkert vei som er skada. Etter hvert trekker gjessene lenger inn på land.

I Vega kommune er store deler av hovedøya og Ylvingen berørt av gåsebeiting. Enkelte grunneiere er sterkere berørt av gåsebeiting på sine eiendommer. Dette er grunneiere som befinner seg på Hysvær, Viksås, i Åsen, Svea/Hongset, Floa og KjulAndvågan og Færset.

I Alstahaug kommune er det områdene Mindland, Austbø-Blomsøy-Hestøy og Tjøtta-Offersøy-Søvik som berøres av gåseproblematikken.

I Herøy kommune er all dyrka mark berørt av beiting av grågås.

I Dønna kommune er det områdene Tittenes, Åker, Nord-Åkvik, Glein, Våg, Solfjellsjøen, Skaga, Breistrand, Sør-Åkvik, Vandve og Horn-Sandåker som er berørt.

Fram til 2013 var områder som f.eks. Berfjord i liten grad berørt av grågås- kun et fåtall. I 2013 ble det observert 100 individer fra juli og utover august (J.Høberg pers. medd.)

På Løkta ble det i 2013 observert ca. 200 individer i Sandåker-Horn området (V. Bentzen pers.medd.). Skaga er det området på Dønna med de største økonomiske tapene på grunn av beiteskader siden det dreier seg om skader på grønnsaker.

9.2 Problembeskrivelse

Men på enkelte areal utgjør grågåsa et stort lokalt problem med betydelig avlingstap. I en undersøkelse oppgir mange grunneiere avlingstapene på grunn av grågås til 15 – 20 %.

Beiteskadene på grasmark oppstår særlig når graset er i et tidlig vekststadium, noe som gjør dem sårbare for beiting da de tærer på opplagsnæringen og lett kan tråkkes ned eller nappes opp med nebbet. Skadene kan bli forsterket hvis jorda er våt, da nedtramping fra gås kan føre til pakking rundt plantene og følgelig redusert oksygentilførsel. Det finnes ingen systematiske studier av grågås, foruten at de telles og stedfestes sammen med kortnebbgås og hvitkinngås på våren. Grågås som hekker regionen benytter eng som oppholdssted og beiteområde.

Bilde 4: Skade på ung eng på Vega der grågås har ”nappet” opp unge timoteispirer. Foto: K. Vang

Ei gås produserer ekskrementer ca. en gang hvert 4.-5. minutt, og i løpet av et døgn kan den produsere hele 600 – 700 gram avføring. Det er følgelig liten tvil om at flere hundretalls gjess kan legge igjen betydelig mengder avføring på enkelte lokaliteter.

Dette fører til stor usikkerhet om smittefare hos bla. svineprodusenter.

Jostein Skaga i Dønna er en av de største grønnsakprodusentene i Nord-Norge. For ca 5 år siden merket han de første grågjessene i gulrotåkeren. Dette var ikke noe problem i begynnelsen.

Forsommeren 2012 var kald, og da store flokker gjess begynte å trekke inn var gulrøttene om lag som blyantstørrelse. Han mistet om lag 30 tonn gulrot på grunn av gjessenes.

I 2013 var han mer forberedt enn året før, men det er lite som hjelper. Skaga kan fortelle at han har prøvd det meste for å redde avlingen sin. Gasskanoner har vært flyttet rundt mellom åkrene med ulike intervaller til naboenes fortvilelse. Åkrene er blitt dekket til med duk, fugleskremsel av ulike slag er satt opp, og det har vært jaktet i 6 uker fra 1.august. Gjessene ble fort vant til at de smeller, dukene hakket de hull i og fugleskremslene brydde de seg ikke om. En gang satte jeg traktoren med døra åpen midt i åkeren i tillegg til ett fugleskremsel. Det tok ikke lang tid før gjessene satt rundt både traktoren og fugleskremslet og spiste. Atferden til gåsa i Skaga er typisk. Gåsa er en tilpasningsdyktig fugl som ofte kan være vanskelig å bli kvitt (Follestad 2013). Beitetapet i 2013 anslås til ca. 20 tonn. Til sammen er tapet til Skaga i løpet av 2 år ca. 50 tonn, eller 500.000 kroner. Regelverket for erstatningsskader i slike sammenhenger sier at en bonde kan få erstatning hvis skaden skyldes et dyr som er fredet, men det er ikke grågåsa, og dermed står bokstavelig talt Skaga på «bar bakke» og må dekke hele tapet selv.

Bilde 5: Jostein Skaga med det som er igjen i gulrotåkeren etter at grågjess har forsynt seg (foto: Jarl G. Sanholm)

9.3 Tiltak grågås

9.3.1 Innflygingshinder

Resultater fra studier og forskning

Forskjellige metoder er utprøvd for å lage innflygningshindringer for gjess. Plastbånd har vært mye brukt på Herøy som tiltak mot beiteskader forårsaket av hvitkinngjess. Erfaringer viser at dette er en effektiv og billig måte å forhindre at gjess beiter der de er uønsket (Bjørn 1987).

Tiltaket med bruk av plastbånd på Herøy fungerer bedre for å skremme bort hvitkinngjess enn det gjør for grågjess. Dette fordi hvitkinngjess flyr inn til jordene for å beite, mens grågjess ofte går opp fra vannet. Grågjess ble observert å gå under rader med plastbånd selv første året tiltaket ble utprøvd (Shimmings & Hatten 1997).

Plastband ble også prøvd i Skaga 2013 med negativt resultat. (Jostein Skaga pers.medd.)

9.3.2 Gjerding mot vann eller innmark

Resultater fra studier og forskning

Det er gjort positive erfaringer med gjerding her til lands, men man kjenner så langt ikke til studier hvor dette er prøvd ut systematisk. På Leka ble dette utprøvd i 2004. Lave gjerder langs strandkanten er effektive på forsommeren mot grågås. Dette gjelder gås med unger og mytende gås. På Herøy ble det i 2008 utprøvd med godt resultat lett flyttbare elektriske sauegjerder. Om høsten når ungene er flyvedyktige og etter myting har ikke gjerdene effekt (Fylkesmannen i Nordland 2005). Det bør settes av grasarealer på nedsiden av gjerdet, slik at gjessene kan beite der.

9.3.3 Skremmetiltak

Skremmetiltak omfatter et spekter av tiltak for å jage bort gås når den er ankommet områder der den ikke er ønsket, og tiltak som fungerer preventivt ved at gåsa lærer å unngå områder med gjentatt forstyrrelse. Manuell skremming ved mennesker, med eller uten bruk av gjeterhund er en metode. Andre skremmetiltak inkluderer bruk av lydkanoner, avfiring av skremmeskudd og signalpenn, og utplassering av ulike typer fremmedlegemer og innretninger som fugleskremser, drager og ballonger i de områdene som ønskes beskyttet mot gåsebeiting.

9.3.4 Bruk av lydkanoner

Resultater fra studier og forskning

Lydkanoner kan ha en effekt på gjess, men som for andre skremmetiltak, vil fuglene gradvis venne seg til tiltaket. Dette er gjort gjennom kartlegging av tetthet av gåseekskrement på økende avstand fra selve kanonen. Mye tyder på at gjess (som andre fugler) venner seg til lydkanoner over tid. Hvitkinngås er observert beitende tett inntil munningen av gasskanoner i overvintringsområder i Skottland (Shimmings m.fl. 1993). På Austbø i Alstahaug kommune beitet grågjess under munningen av en gasskanon som var plassert på en av de få jordene der det ikke ble jaktet (Shimmings 2001). I 2004 ble det observert kortnebbgjess som gikk helt inn til kanonene som var satt opp (Tombre m.fl. 2004a). Til tross for at det er påvist og rapportert at gjess blir fort vant til bruk av gasskanoner, blir kanonene kjøpt inn som en del av lokale forvaltningsplaner for gjess.

9.3.5 Andre skremmetiltak

Resultater fra studier og forskning

Andre måter å holde gås fra dyrka mark er ved hjelp av fremmede elementer i landskapet. Eksempler på dette inkluderer fugleskremser (tøymenn, hylende dukker m.m.), drager og ballonger som svaier over markene, eller innflygingshinder (pkt 6.1.1).

Shimmings (2003) kommenterte at tøymenn med bevegelige kroppsdelene (armer og bein) var mest effektive.

Drager er blitt festet til gjerdestolper i et område i Nord-Vest Skottland for å skremme grågjess. Dessverre kjenner vi ikke til effekten av denne type tiltak. En ballong fylt med heliumgass ble brukt som gåseskremser ved en anledning på Tenna i Herøy kommune (Shimmings upublisert). Siden ballongen ble utplassert mot slutten av gåsesesongen (17. mai) var det ikke mulig å kunne vurdere virkningen av tiltaket. Metoden er utprøvd på hvitkinngås i Sør-Vest Skottland, men bøndene har opplevd problemer på grunn av gasslekkasjer fra ballongene.

På Vega og Herøy har man med meget godt resultat satt opp profil av ørn på stang på en måte som gjorde at "ørna" beveget seg i vinden

Skremmeskudd og signalpenn er også blitt benyttet for å skremme gjess. Ved bruk av skremmeskudd er det den hørbare effekten som skremmer fuglene, men det er også en visuell effekt hvis personen med våpen er synlig for gjessene. Ved bruk av signalpenn er det en sterk visuell effekt som fører til at gjessene blir redde.

Signalpenn ble brukt noen få ganger som skremmetiltak i Herøy kommune. Ved hver anledning ble hele gåseflokkene skremt opp. En ulempe ved bruk av signalpenn er at man risikere å skremme opp andre flokker med gjess som ikke gjør skade, og kanskje til og med skremme flokker som beiter i friområder. Man skal vise forsiktighet ved bruk av signalpenn,

særlig i perioder med tørt vær.
Laserpenn er nå under utprøving som skremmemetode.

9.3.6 Tidlig jaktstart på grågås

Flere kommuner med godkjent forvaltningsplan har allerede søkt om og fått godkjent en tidlig jaktstart. Smøla, Vega og Herøy, Dønna og Alstahaug har i flere år hatt tidlig start på jakta, delvis knyttet opp mot forsøk for å studere effektene av dette tiltaket.

Tidlig jaktstart er begrunnet ut fra flere intensjoner:

-synes på flere måter å ha vært vellykket ut fra intensjonene med den. Variasjoner i forekomst av gjess, værforhold, tid på døgnet gjessene kan jaktes, bruk av friområder og dato for jaktstart gjør imidlertid at det kan ta noe tid før en kan vurdere langtidseffekten av den tidlige jaktstarten, og om dette er en ordning både jegere, grunneiere og naturforvaltningen vil være tilfredse med.

Men foreløpig kan vi merke oss følgende:

- Gjessene har i stor grad holdt seg unna dyrket mark etter jaktstart, slik at skadeproblemet på innmark synes å være redusert.
- Det er flere år felt et uvanlig stort antall gjess ved at høsttrekket ikke har startet for noen aldersgrupper (ikke-hekkende ungfugler/mislykkede par vs. hekkende par med unger). Gjessene har også holdt seg relativt lenge på Smøla og Vega, noe som har gitt muligheter for jakt over en lengre periode.
- Det er felt en større andel ikke-hekkende gjess enn tidligere, ettersom disse synes å være blant de første til å trekke inn på dyrket mark, men som også har vært blant de første til å starte trekket sørover.
- En har på denne måten også jaktet på hele bestanden, ikke bare de som har vært sent ute. Dette kan trolig i en viss grad motvirke en ytterligere forskyving mot tidligere hekking, dersom jakta har favorisert de tidligste hekkefuglene som tidligere trakk sørover før jakta startet (god overlevelse, lite skadeskyting).

9.3.7 Vårjakt

Det bør vurderes å sette i verk bestandsregulerende vårjakt for å få en mer effektiv regulering. Før man iverksetter slike tiltak må man vite hvor stor bestanden egentlig er (naturmangfoldloven § 8), og hvor stor bestand landbruksnæringen kan leve med sett i relasjon til naturmangfoldloven § 5. En eventuell vårjakt på grågås må forankres faglig i samarbeid med fagmyndighetene.

9.3.8 Jaktorganisering

For å bedre effekten av gåsejakta i forhold til bestandsregulering, bør gåsejakta organiseres bedre, slik at det blir mer tilgjengelig og lettere for interesserte jegere å få jaktkort. Dette kan gjøres ved at grunneiere organiserer seg og gjør jaktkort tilgjengelig. Jaktkort kan selges lokalt, eller man kan selge det via internett.

En annen mulighet er at grunneiere som ønsker det kan kontakte lokal JFF for å få til organisert jakt. Ved organisert jakt kan grunneiere som selv ikke kan eller ønsker å jakte, få redusert bestanden av grågås.

På alle grunneiermøter som er avholdt er det en enstemmig oppfatning om at grågåsstammen som hekker i de fire berørte kommuner er for stor. Den må reduseres. Det jaktregimet som nå praktiseres er ikke godt nok til å holde bestanden på et akseptabelt nivå.

Tidligjakt kan være et godt tiltak for å ta ut flere gjess, men ikke slik den praktiseres nå. Erfaringene så langt er at jakttidspunktet er så ugunstig at det er lite attraktivt. Virkningen av tidligjakta blir liten. Tidligjakt ville vært mervirkningsfull dersom jakta hadde vært fra fire om ettermiddagen til ti om kvelden.

For opplysning om muligheter for jakt av grågås kan kommunene kontaktes, da de sitter på kunnskap om hvem som tilbyr jaktkort for gåsejakt.

9.3.9 Skadefelling

Skadefelling for å forebygge skade på dyrket mark er forsøkt flere steder og er ett av flere effektive virkemidler, og det er i dag kommunene som kan gi adgang til slik felling. Tanken bak er at det skal skremme gjess vekk fra dyrket mark ved at man henger opp hamsen av den skutte gåsa på det området man ønsker å beskytte. Dette vil på samme måte som andre tiltak være effektivt i noen dager til gåsa venner seg til synet av den døde gåsa og kan gå inn som ett tiltak i en rekke av flere tiltak.

Det som kan forlenge effekten av dette er at man lar den døde gåsa ligge på jordet or å trekke til seg ørn og andre rovfugler som holder gjessene borte fra området.

9.3.10 Eggsanking

I ”Forskrift om jakt- og fangsttider samt sanking av egg og dun for jaktsongene fra 1.april 2012 til og med 31.mars 2017” heter det; Fylkesmannen kan gi tillatelse til sanking av egg fra grågås utover 15. april i områder hvor dette inngår i forvaltningsplan for grågås. *Fylkesmannen skal godkjenne det faglige innholdet og de tiltak som beskrives.”*

Eggsanking kan være en metode for bestandsregulering i avgrensa områder. Det vil begrense skadeomfang på kort sikt etter hekkesesongen ved at det klekkes færre unger som senere vil beite på dyrket mark, og på lang sikt ved at både antall ikke-hekkende ungfugler neste år blir lavere og ved at rekrutteringen av nye hekkfugler vil bli mindre. Eggsanking kan gjennomføres både ved at hele kullet samles inn, eller ved at det legges igjen to eller tre egg i reiret. Både på Smøla og Vega er det søkt om og gjennomført eggsanking ved at de begge har hatt en godkjent forvaltningsplanen der dette har vært nevnt som et mulig forebyggende tiltak. Erfaringene fra Vega er at man bør legge igjen to – tre egg i reiret. Tar man bort hele kullet kan gåsa gi opp rugingen og det blir mer ”lausgås” som beiter på innmark.

Men forsøkene synes å være lite vellykket, kanskje mest fordi de som har vært med på den organiserte sankingen ikke har hatt nok kunnskap og erfaring med å lete opp gåsereir. Problemet med den er bl.a. at flere kan søke gjennom de samme områdene, slik at gjessene blir forstyrret flere ganger. Skjer dette tidlig i eggleggingen vil gåsa lett sky reiret. Særlig vil dette kunne skje når det også brukes hund i terrenget for å skremme opp gåsa fra reiret. Eggsanking synes ikke å være et godt tiltak for store områder, men det kan utvilsomt være et bra tiltak innen små områder, f.eks. der en enkelt grunneier har flere par som hekker på sin eiendom. I slike tilfeller kan grunneieren lettere følge med i aktiviteten på gåsa før og under egglegging, slik at han lettere kan finne reirene uten for mye tilfeldig søk i terrenget. Eggsanking kan da redusere antall gjess som vil beite på egen mark etter klekking.

En eventuell eggsanking bør i første omgang rettes mot spesielt skadeutsatte områder. I samarbeid med forvaltningen og fagmiljøer bør det utarbeides en veileder for hvordan dette

skal gjennomføres. Eggsanking innenfor de aktuelle områdene bør koordineres. Antallet reir, antall egg i hvert reir, antall egg som plukkes og antall egg som blir igjen i reiret skal rapporteres, slik at man kan følge med på utviklingen og har mulighet for å evaluere tiltaket.

Av særlig skadeutsatte områder der det vil være ønskelig med eggsanking er:

- Vega: Viksås og områdene Åsen, Floa, Kjøl/Andvågen og Færset.
- Alstahaug: Mindland og Austbø/Blomsøy/Hestøysund.
- Herøy: Tenna, Sør-Herøy og Nord-Herøy
- Dønna: Vandve, Skaga og Åker/Stavseng

Vi foreslår at det gis mulighet til eggsanking t.o.m. 30. april i de fire kommunene planen omfatter.

9.3.11 Endringer i driftsmåte

Forsøk gjennomført av Planteforsk Tjøtta fagsenter viser at grågås foretrekker engsvingel, raigras og timotei framfor hundegras og strandrør (Hatten m.fl. 2004).

Hundegras beites av gås, men ikke like hardt som de mer prefererte engartene. Hundegras har raskere gjenvekst etter beiting enn timotei, engrapp og engsvingel. Hundegras har imidlertid lavere smakelighet og dårligere overvintringsevne enn de andre grasartene. Dette forhold må også tas med i betraktningen ved valg av grasart.

Endring i driftsmåte omfatter endret/forskjøvet lammetidspunkt, bruk av nye beiteområder på øyer og utvidelse av engarealet for å kompensere for avlingstapet. For disse omleggingene foreligger ikke data fra vitenskaplige undersøkelser.

9.3.12 Økonomiske virkemidler

Opprettelse av friområder på innmark (jordleie) har en økonomisk kostnad som bør avklares når det gjelder kompensasjon for avlingsreduksjon.

Ved utarbeidelse av første gåseplan i Vega kommune var det 14 brukere som fikk tilskudd til ulike tiltak.

Det er ennå behov for noe midler til tiltak for å bedre jaktmulighetene på Vega ved kompensering for friarealer. Det er viktig at de grunneierne som er berørt av friområdene og ikke tidligere har mottatt kompensasjon for gåsebeiting får mulighet til dette. Det kan også være aktuelt for brukere som er sterkt berørt og ikke tidligere har mottatt tilskudd for tilrettelegging. Det kan være aktuelt med tilskudd til nydyrking eller et årlig tilskudd pr. dekar fulldyrket areal som er berørt, jf. tilskudd for tilrettelegging av beiteareal for hvitkinngås.

Det finnes ingen nye bestandstillinger av hekkende grågås i de fire kommunene. Skal man få en forvaltningsplan til å bli et godt redskap i gåseforvaltningen, må man over en periode ha økonomiske midler til bestandstillinger og reelle beiteskademålinger i forbindelse med grågås på samme måte som man har for hvitkinngås.

Grågåsa er et ettertraktet, men vanskelig jaktobjekt. Skal man få til ei bestandsregulering gjennom jakt, er det viktig at nye jegerne blir gjort kjent med både grågåsas atferd og hvordan jakta på dem skiller seg fra jakt på andre arter. Da kan en lykkes med jakta, og – ikke minst – unngå å ødelegge jakta for andre jegere.

Det bør derfor i regi av lokale JFF arrangeres gåsejaktkurs i distriktet.

9.3.13 Etablering av friområder

Begrepet friområder brukes både i forbindelse med tiltak for å redusere beiteskader og i forbindelse med jakt. I dette avsnittet er det friområder i forhold til beiteskader som omtales.

Resultater fra studier og forskning

Å lage friområder der flokker med gjess kan få beite i fred er en metode som er mye brukt i andre land i Europa (Skottland, Nederland og Tyskland har etablert flere gåsereservater). Ofte kan disse friområdene være skjøttet spesielt for å lokke til seg gjess og dermed redusere konflikten mellom landbruk og gjess i omkringliggende områder.

Det er i en periode hvert år gjennomført daglige tellinger av hvitkinngås på Tenna, Sør-Herøy, Nord-Herøy og på Vandve.

Under feltarbeidet er det notert antall gjess i hver flokk, hvor flokkene befinner.-

Siden etablering av friområder for hvitkinngjess i 1996 er det observert en økning i bruk av områder der gåsa får beite i fred og en tilsvarende nedgang i skremmeområder.

På Vega fant Tulner (1999) at grågjess benyttet friområder i større grad enn områder som ikke var avsatt for gjess. Dette kunne ses i sammenheng med at gjessene ble mest forstyrret i områder som ikke var klassifisert som friområder for gjess. Grågjess var mer årvåken i områder der det var skremming enn gjess i friområder (Spitzen 1999). Undersøkelsen på Vega ble utført kun på innmark. På Vega er friområder for gjess etablert både i innmark og utmark i motsetning til på Herøy der friområder er etablert utelukkende i utmark (havstrender, både beitet og ikke beitet av husdyr).

I disse to undersøkelsene på Vega i 1998 ble atferd og kondisjonsutvikling sammenliknet for ikke-hekkende gjess som beitet i områder hvor de ble skremt (skremmeområder) og i områder hvor de fikk gå i fred (friområder). Resultatene fra denne undersøkelsen viste at de atferdsmønstrene som ble studert, var forskjellige i de to områdene. Gjess som beitet i friområdene, var mindre på vakt og kunne dermed bruke mer av tida til å beite, og beitet mer avslappet og effektivt målt ved hvor mange bitt de tok av vegetasjonen i løpet av en gitt tid før de igjen løftet på hodet.

Atferd	Skremmeområder	Friområder
Andel individer på vakt (i %)	49,1	10,1
Tid brukt på 10 bitt av vegetasjonen (i sek.)	9,0	7,7
Tid med hodet senket i hver beiteperiode (i sek.)	22,7	32,6

Avsetting av tilstrekkelig store friområder av god kvalitet der gjessene blir lite forstyrret, er en forutsetning både for å begrense beiteskader av gjess og for en forsvarlig forvaltning av de trekkende gåseartene. Dersom gjessene får være i fred i slike områder vil de kunne bygge opp tilstrekkelige kroppsreserver før videre trekk, samtidig som konflikten med landbruket kan begrenses. Friområdene bør skjøttes slik at de er attraktive for gjessene, for dermed å bedre effekt av skremmetiltak i områder der gåsa er uønsket. Skjøtsel kan skje i form av gjødsling, slått eller husdyrbeiting. Friområder bør også forvaltes slik at det ikke tillates tidligjakt i disse områdene.

9.4 Oppsummering

Oppsummering av resultatene mht effekt av de ulike tiltak er vanskelig fordi materialet er så

omfattende. Vi har presentert resultater fra forskning, gårdbrukere og kommunal landbruks- og miljøforvaltning. For en del tiltak angir de enighet, mens de angir ulik oppfatning for flere av tiltakene. For forskningsresultatene er det vanskelig å angi en generell effekt for her vil mange ulike forbehold og forutsetninger ligge til grunn for resultatet. Likevel er effekten av tiltakene forsøkt skjønnsmessig vurdert for hver gåseart.

9.4.1 Oppsummering av tiltak mot skader fra grågjess

<i>Konkrete tiltak</i>	<i>Formål</i>	<i>Ansvarlig</i>	Finansieringskilde/ Samarbeidspart
Gjerde mot vann og sjø	Hindre mytegåås og gjess med unger å gå opp fra vann/sjø	Grunneier	
Bruk av lydkanoner	Skremme gjess fra innmark	Grunneier	MA Fylkesmannen
Andre skremmetiltak	Skremme gjess fra innmark	Grunneier	
Skadefelling	Skremme gjess fra innmark	Grunneier	Kommunen/ MA Fylkesmannen
Tidlig jaktstart 1. august, søke om ettermiddagsjakt	Bestandsregulering	Grunneier	JFF/MA Fylkesmannen
Jaktorganisering	Bestandsregulering	Grunneierlag	JFF
Jaktkurs	Bestandsregulering	JFF	Fylkeskommunen
Eggsanking til 30 april	Bestandsregulering	Grunneier	Grunneierlag/ andre lag og foreninger
Endre driftsmåte	Begrense beiteskader	Grunneier	
Etablere friområder	Begrense beiteskader	Grunneier	Grunneierlag/ MA Fylkesmannen
Kompensasjon for friområder	Begrense beiteskader	Kommunen	MA Fylkesmannen
Bestands- og beite registreringer 2014	Verktøy for å evaluere tiltak	Kommunen	Fylkeskommunen
Bestands- regulerende vårjakt dersom bestands registreringer 2014 viser at bestanden må ned.	Bestandsregulering	Grunneier Kommunen	MA Fylkesmannen

9.4.2 Prioritering av tiltak mot beiteskader av grågås

Prioriterte områder	Friområde (F) Beiteområde (B)	Kompensasjon	Tidlig jaktstart	Eggsanking t.o.m 30. april
1. Områdene Karbuvatnet og Floavatnet på Vega	F	Tilskudd til nydyrking som kompensasjon for friområder		
2. Hele regionen		Tilskudd til jaktkurs	X 1. august	
3. Hele regionen		Tilskudd til kartlegging av hekkende bestand og beite områder		
Vega og Herøy	B			X

10 Vedlegg

Vedlegg 1: Årlige kostnader for gårdbrukeren på engareal med høy gåsbeitebelastning av grågås eller hvitkinngås

Tabell 4: Årlige kostnader ved fornying av eng, pr. daa

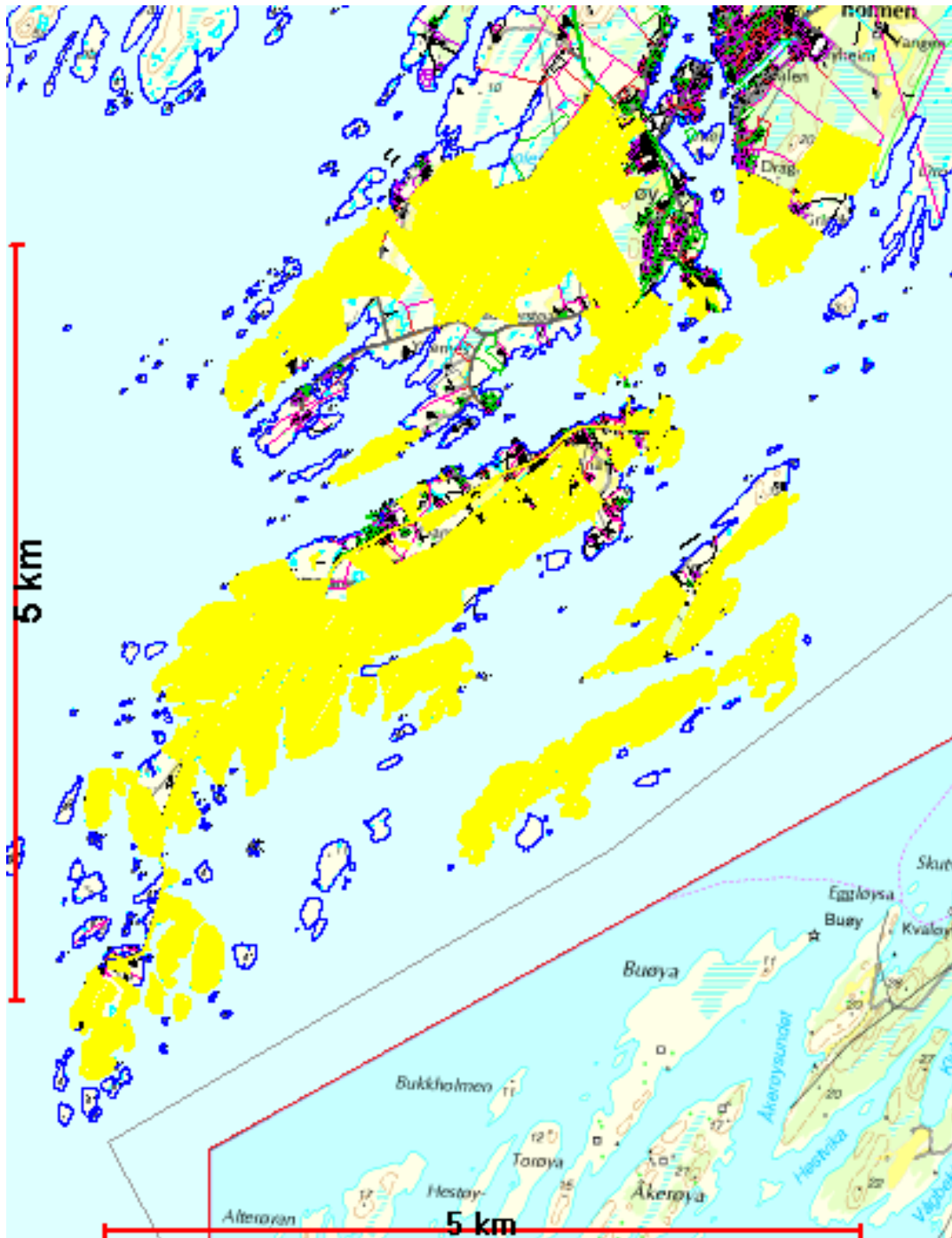
Innsatsfaktorer			Normal omløpstid	Kortere omløpstid
Variable kostnader	Såfrø, kalk, sprøytemidler		Kostnad/da	Kr/7 år
			388	55,-
Arbeid	Time/da	Kr/time	Kostnad/da	Kr/7 år
	4	163	652	93,-
Sum årlig kostnad pr da kr/år			148,-	260
Forskjell på årlige kostnader pr. da ved ulik omløpstid, kr/år				112

			Forpris kraftfor	Kraftforpris kr/da
Avlingsmengde	100 %	500 FEm/da		
Avlingstap	20 %	100 Fem/da		
Pris kompensasjon med kraftfor(Elite 90)			3,55	355,-

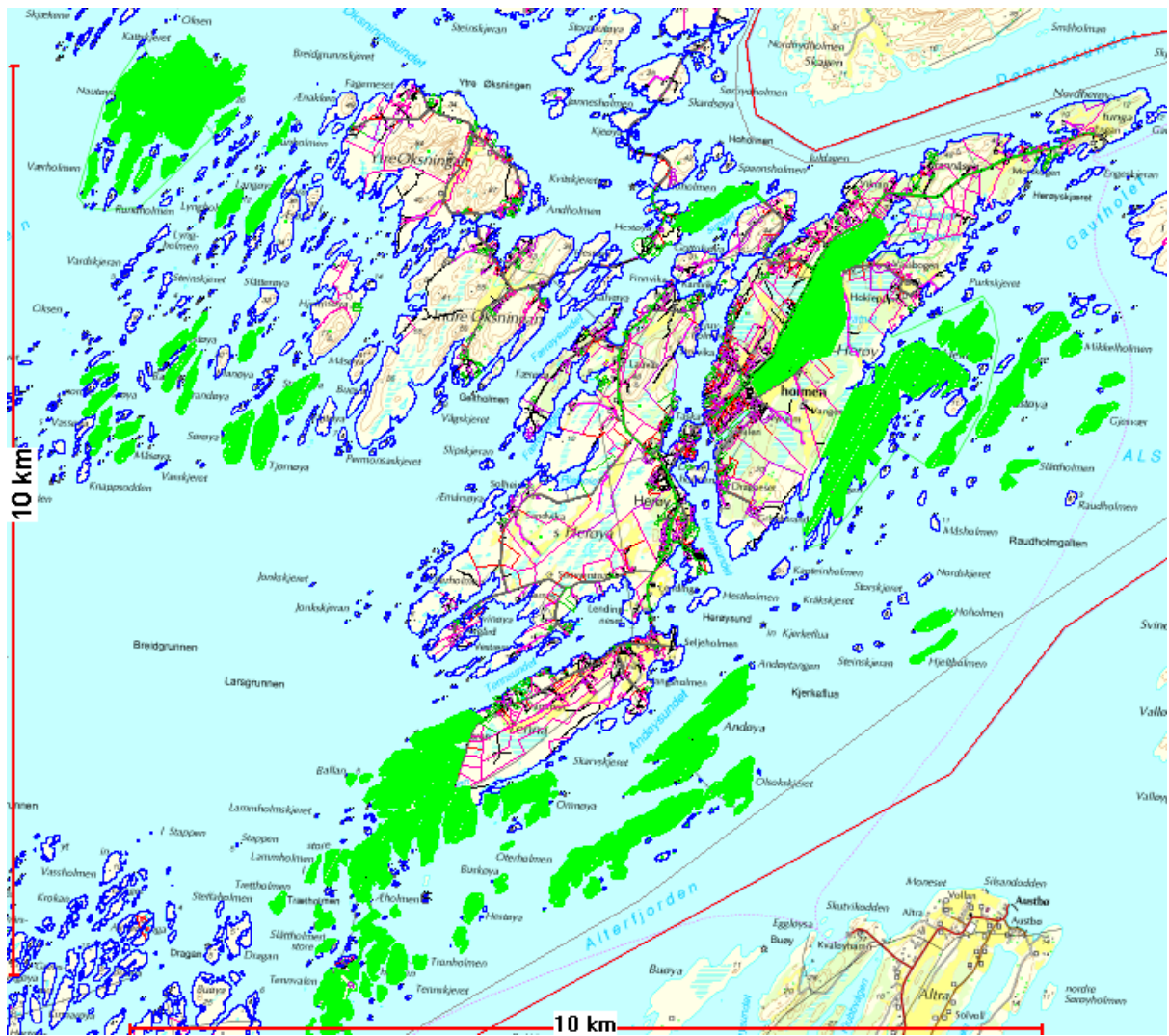
Sum årlige kostnader ved hyppigere fornying av eng og kjøp av kraftfor som forerstatning

Innsatsfaktor	Kr/da
Økte fornyingskostnader av eng	112
Innkjøp av for	355
Sum	467

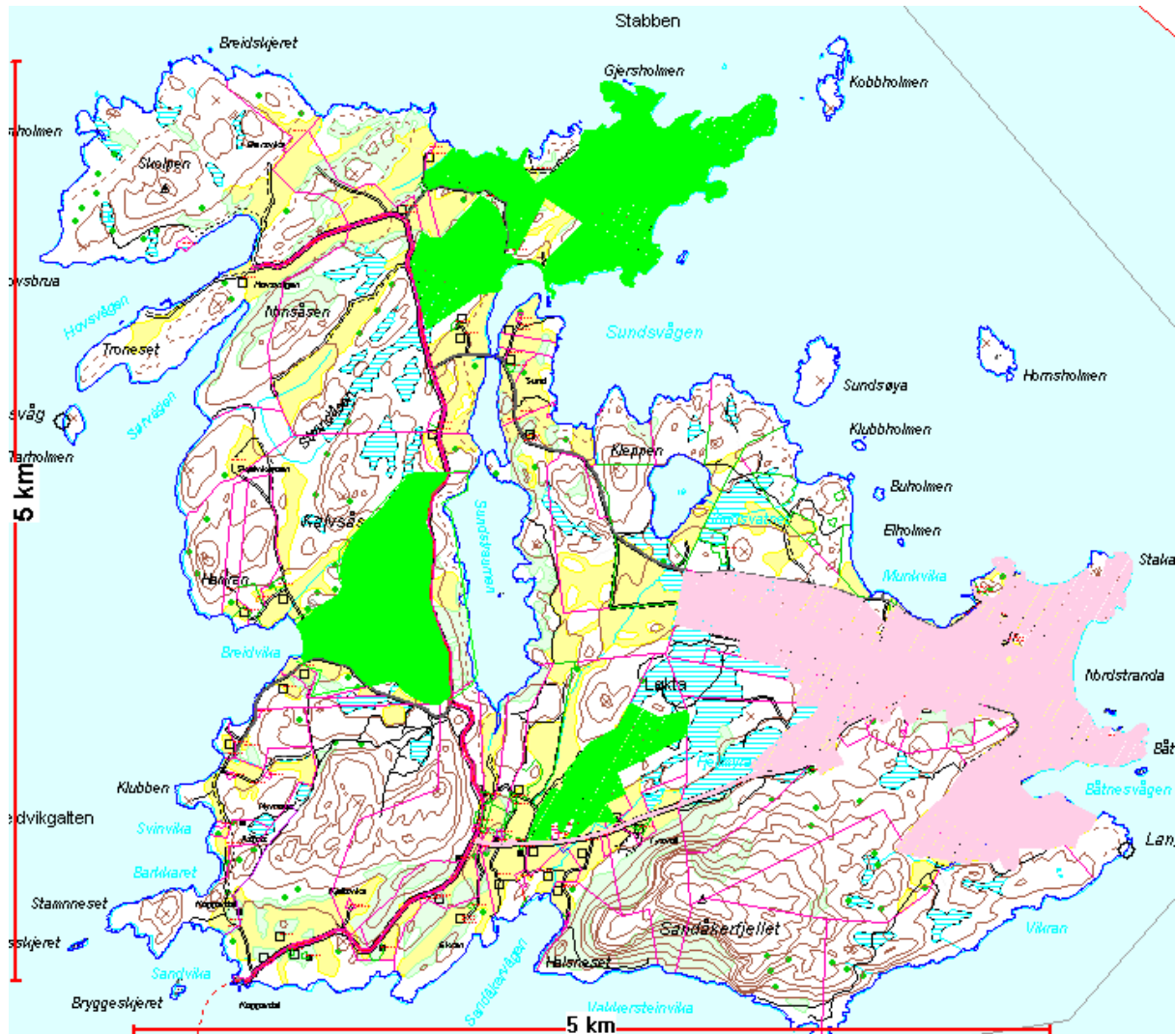
Summen av de to innsatsfaktorene antyder kostnadene gårdbrukerne har per da ved beiteskader på eng med høyt beitetrykk og 20 % avlingsskade på ei eng hvor omløpstiden reduseres fra 7 til 4 år. En beregnet sum antyder en årlig dekar-kostnad på ca. kr. 405,-.

Vedlegg 2: Områder der beiteskadene av hvitkinngås er størst i Herøy kommune.

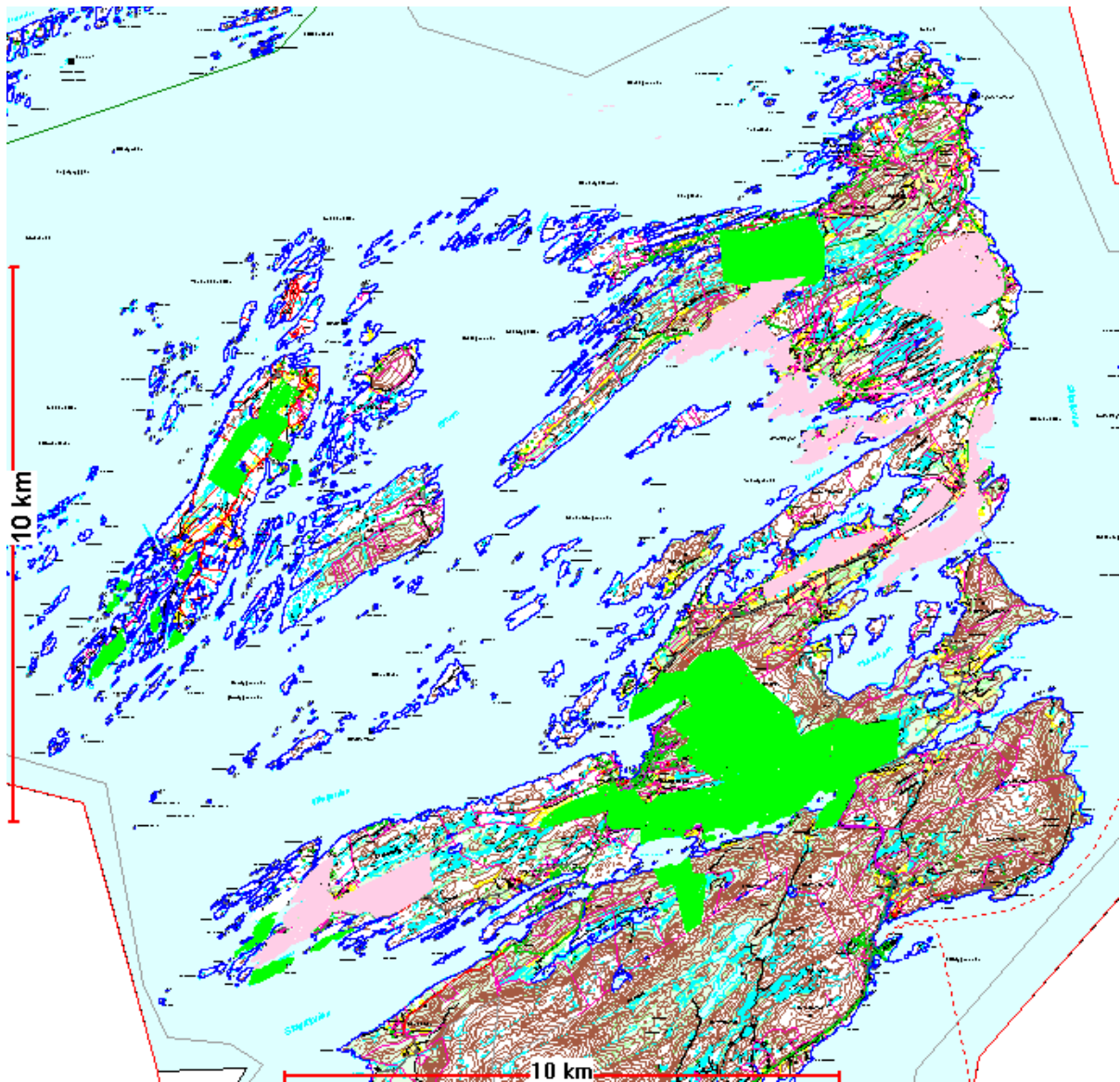

Vedlegg 3: Friområde for grågås i Herøy kommune.

Vedlegg 4: Områder på Løkta i Dønna kommune der beiteskadene av grågås er størst (rosa farge). Friområder for grågås på Løkta (grønn farge).

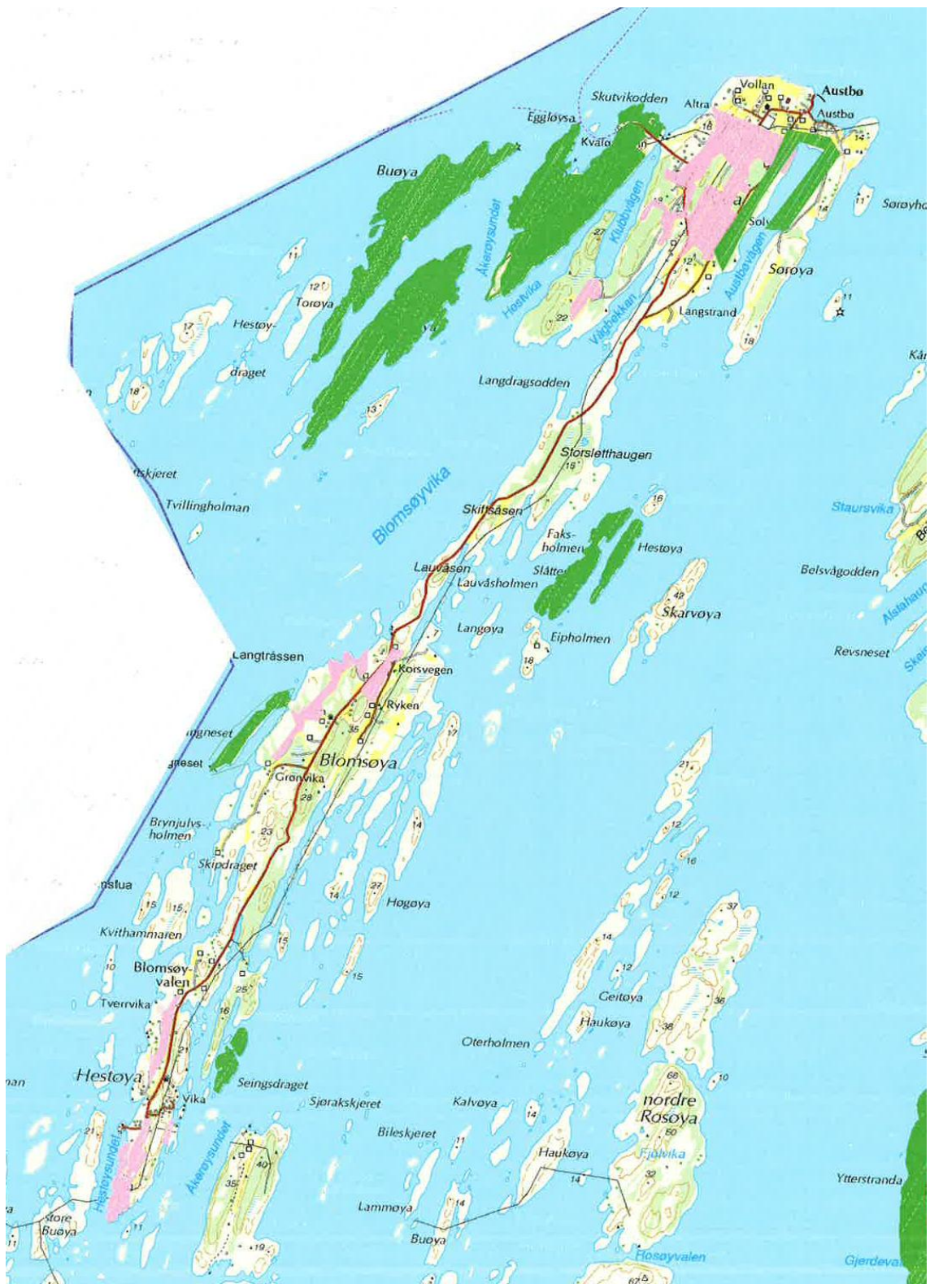

Vedlegg 5: Områder der beiteskadene av grågås er størst på Dønna (rosa farge)
Friområder (grønn farge). Dønna kommune.

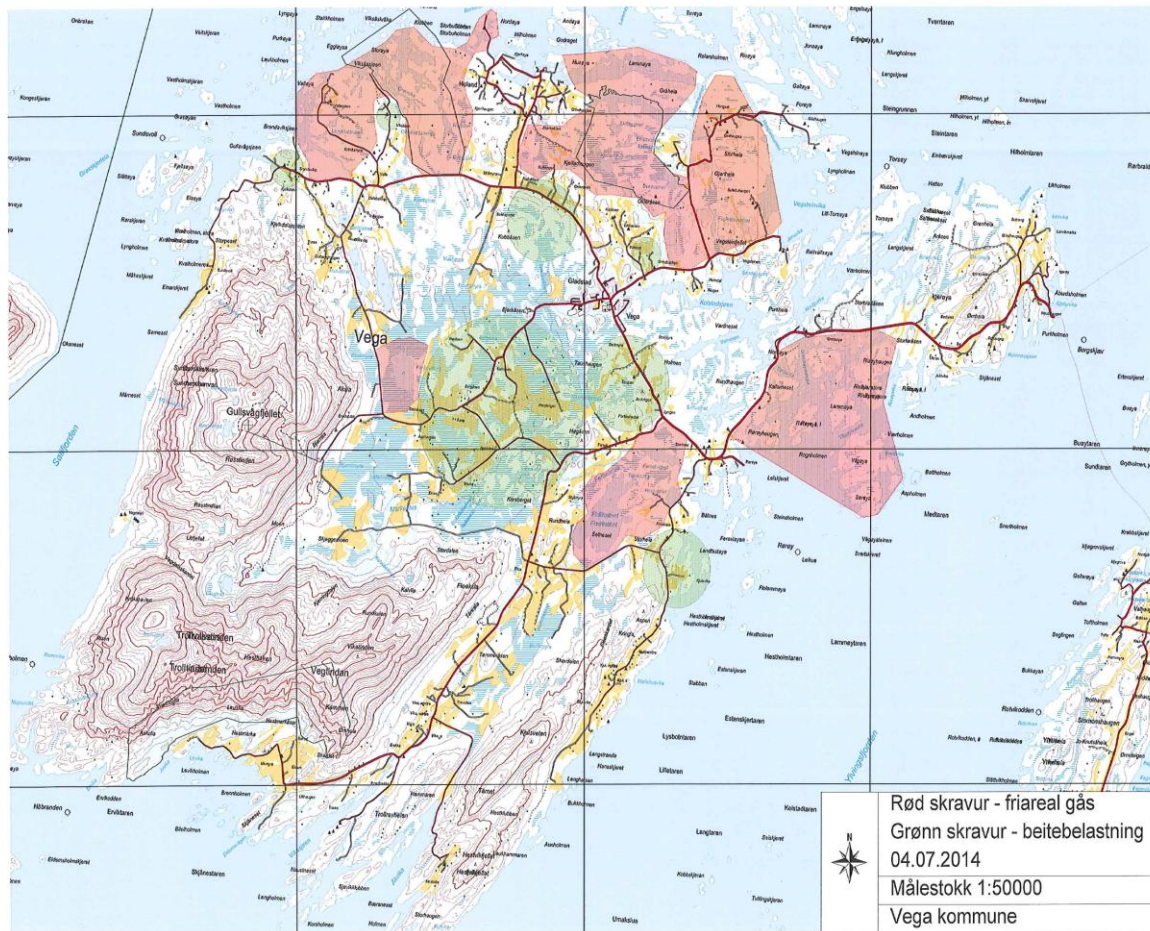

Vedlegg 6: Beiteskader av grågås på Mindland (rosa farge)
 Friområder på Mindland og Tjøtta (grønn farge)
 Alstahaug kommune.

Vedlegg 7: Områder på Austbø/ Blomsøy /Hestøysund i Alstahaug kommune der beiteskadene av grågås er størst (rosa farge) og friområder (grønn farge)

Vedlegg 8 :Friområder for grågås (**rosa farge**) og områder med beiteskader (**grønn farge**). Vega kommune.

Antall hekkende par med grågås *Anser anser* på hovedøya Vega 2009 – en kort oppsummering Paul Shimmings, naturforvalter Vega kommune, 8980 Vega

Innledning

Målet med tellingen var å få oversikt over antall hekkende grågjess på Vega. Siste tellinger av hekkende gjess er fra 2001 og 2002 (hhv. 142 og 151 par). Det var behov for å foreta en telling i 2009 for å ha en bedre og oppdatert datagrunnlag til den interkommunale gåseplanen for kommunene Vega, Herøy, Alstahaug og Dønna som er under utarbeidelse.

Undersøkellesområdet

Følgende områder ble besøkt i 2009:

07.06.2009:

2 områder sjekket (Kjellerhaugvatnet naturreservat og Floavatnet).

Gjess ble observert både i Kjellerhaugvatnet og i Floavatnet (tilfeldige observasjon i Floavatnet)

08.06.2009:

Nordlig delen av Vega fra Sundsvoll – Gladstad, samt østsida av Vega sør til Langhalsan. Også indre delen av øya (området Åsen – Gullsvåg).

Det ble observert grågjess følgende steder: Valla, Brandsvika, Vallsjø, Viksås, Gardsøya, Hilholmen, Godraget, Grindhøgen, Forøya, Vegsteinøya, Vegstein, Rørøy, Kjulsvika, Båtnes, Langstrand, Prestenget, Bergåsen, Kalvåsen, Karbuvatnet, Holmvatnet, og Husvatnet

09.06.2009

Følgende områder ble sjekket: Eidem / Hestvika / Vika / Floa. Også Nordøya / Grimsøya / Igerøy.

Grågjess ble observert i følgende områder: Momyra / Eidemsstranda, Hestvika, Purkheia, Nordøya / Grimsøysundet, Igerøy (Likhølen & Jektvika), Lyngen (Gladstad).

Resultater

Til sammen ble det registrert 152 par grågås med unger. Komplet kullstørrelse ble notert hos 116 familier, med til sammen 445 unger. Gjennomsnitt kullstørrelse var ca. 3,84 unger pr par. Hos 36 par ble ikke kullstørrelse notert, mest fordi ikke alle unger var synlig i lang vegetasjon. Hvis man antar at kullstørrelse hos disse 36 kull er som gjennomsnittet så kan man plusse på med $(36 \times 3,84 =) 138$ unger i tillegg. Dette gir til sammen 583 unger. I tillegg ble det notert 531 ikke-hekkende grågjess i området.

Antall gjess med unger	= 304 individer (152 par)
Antall ungfugler	= 583 individer
Antall ikke-hekkende gjess	= 531 individer
SUM antall individer	= 1418 grågjess

Det bør legges merke til at antallene i tabellen er minimumstall, både siden noen par ikke ble oppdaget og fordi enkelte par kan ha mislykket med hekkforsøk. Antall par med grågjess som hekker på hovedøya Vega har endret seg lite siden de siste tellingene i 2001 og 2002 (se figur 1 – data fra Johan Antonsen & NINA v/ Arne Follestad).

11 Referanseliste

- Andersen, T., 2009: Medlemsinfo nr. 1 for Norsk Landbruksrådgiving Helgeland.
- Bjørnu R., 1987. Forebyggende tiltak mot gåseskader på dyrka jord. Rapport fylkesmannen i Nordland nr. 2-87.
- Black, J. M., Deerenberg, C. og Owen, M. 1991: Foraging behaviour and site selection of barnacle geese *Branta leucopsis* in a traditional and newly colonised spring staging habitat. *Ardea* 79: 349-358.
- Dahl, K., m.fl. 1996: Lokal forvaltningsplan for kvitkinngås på Sør-Herøy og Tenna. Direktoratet for naturforvaltning 1996: Rapport nr 2/1996; Handlingsplan for forvaltning av gjess.
- Ebbinge, B. S. 1989: A multifactorial explanation for variation in breeding performance of Brent Geese *Branta bernicla*. *Ibis* 131: 196-204.
- Follestad, A. 1994: Innspill til en forvaltningsplan for gjess i Norge. NINA Utredning 65: 178.
- Follestad, A. 2008: Vuntergrågjess på spanske beitemarker. *Jakt og fiske* 1 –2/2008.
- Follestad, A. 2008: Endrette trekkvaner. *Jakt og fiske* 4/2008.
- Follestad, A. 2008: Gåsekonfliktene kan reduseres. *Jakt og fiske* 6/2008
- Follestad, A. 2008: Unngå nybegynnerfeilene. *Jakt og fiske* 8/2008
- Fox, A. D., Madsen, J., Boyd, H., Kuijken, E., Norriss, D. W., Tombre, I. M. and Stroud, D. A. 2005. Effects of agricultural change and abundance, fitness components and distribution of two arctic nesting goose populations. *Global Change Biology* 11: 881-893.
- Fylkesmannen i Nordland 2005: Sluttrapport for prosjektet Forvaltning av gjess i Norge – konfliktdependente tiltak. Rapport 04/2005. Fylkesmannen i Nordland, Landbruksavdelinga.
- Gjershaug, J. O., Thingstad, P. G., Eldøy, S., Byrkjeland, S. 1994: Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu.
- Hatten, L., Høberg, J., Høberg, E.N. og Bjørnu, R., 2004: Preferanse for ulike grasarter hos grågjess. Oppdragsrapport. Planteforsk Tjøtta fagsenter.
- Jakobsen A. m/fl. Forvaltningsplan for kortnebbgås, hvitkinngås og grågås i Vesterålskommunene. 2007
- Klaassen, M., Bauer, S., Madsen, J. & Tombre, I. 2006: Modelling behavioural and fitness consequences of disturbance for geese along their spring flyway. *Journal of Applied Ecology* 43: 921-100.
- Kristiansen, L. H., Mogstad, D. K., Shimmings, P., Follestad, A. 2005: Rapport fra Planteforsk Tjøtta fagsenter Evaluering av forvaltningsplaner for gås i Norge.
- Madsen, J. 1995: Impacts of disturbance on migratory waterfowl. *Ibis* 137: 677-4. stopover
– National Environmental Research Institute Technical Report no. 204. National Environmental Research Institute, Rønde, Denmark.
- Nilsson, L., Follestad, A., Koffijberg, K., Kuijken, E., Madsen, J., Mooij, J., Mouronval, J.B., Persson, H., Schriker, V., Vosslamber, B. 1999: Greylag Goose *Anser anser*: Northwest Europe s. 182-201.
- Shimmings, P., og Hatten, L. 1997: Observations of Barnacle geese in Helgeland during May 1997. Report to Fylkesmannen i Nordland, Miljøvern avdelingen. 9 sider.
- Shimmings, P., og Isaksen, K., 1993: Results of fieldwork on spring staying Barnacle geese *Branta leucopsis* on the Norwegian coast spring 2003. Report to Fylkesmannen i Nordland, Miljøvernavdelingen. 33 sider.
- Shimmings, P., og Isaksen, K., 2003: Results of fieldwork on spring-staying Barnacle geese *Branta leucopsis* in the Norwegian coast in spring 2003. Report to Fylkesmannen i Nordland, miljøvernavdelingen

Shimmings, P. og Isaksen, K., 2005: Results of fieldwork on Barnacle geese *Branta leucopsis* during the spring migration along the Norwegian coast in spring 2004. Report to Fylkesmannen i Nordland, miljøvern avdelingen and Herøy commune, Nordland

Shimmings, P., Isaksen, K., Mackley, L., 2008: Monitoring of staging Barnacle geese *Branta leucopsis* in Norway during spring 2008.

Shimmings, P., 2001: Gåseregistrering i Alstahaug kommune 2001 (med tilleggsopplysninger fra 1999 og 2000) Rapport til Alstahaug kommune. 36 sider

Shimmings, P., 2002: Hvitkinngås – bestandsutvikling, trekkmonster og rasteplasser hos Svalbard-bestanden. Ottar 239: 17-21.

Shimmings, P., 2003: Spring staging by Barnacle geese, *Branta leucopsis* and the effect of a management plan in the Herøy district in Nordland, Norway. Report to the Norwegian Directorate for Nature Management. Planteforsk 64 sider.

Shimmings, P., 2005: Kan det gjensapes egnede habitater for gjess i utmarksbeite? Erfaringer fra et prosjekt på Helgeland. Planteforsk Tjøtta Fagsenter. 53 sider.

Shimmings, P., 2008: Monitoring of Pink-footed geese *Anser brachyrhynchus* in Helgeland, Norway during autumn 2008.

Shimmings, P., 2013: Overvåkning av rastende hvitkinngås, *Branta leucopsis* langs norskekysten våren 2013.

Shimmings, P., 2013: Overvåkning av kortnebbgås, *Anser brachyrhynchus* på Helgeland, Nordland høsten 2012

Spitzen, J. 1999: Disturbance as a factor influencing terrain distribution of Greileg geese *Anser anser*. Investering i mangament plan of Vega community. Student report, Van Hall Institute, Leeuwarden, The Netherlands.

Strann, K.B., Follestad, A., Fraffjord, K., 2002: Gjess i NordNorge, Ottar nr. 239.

Tombre, I. M., Madsen, J., Tømmervik, H., Eythórsson, E., 2004: Vårrastende kortnebbgjess i Vesterålen – Konflikter med landbruket, årsaker og konsekvenser. NINA Fagrapport 77. 25 s.

Tombre, I. M., Madsen, J., Bakken, J., Kristensen, P., Nicolaisen, P. I., Røsshaug, B., 2004. En evaluering av iverksatte tiltak. NINA Oppdragsmelding 840. 34 s.

Tombre, I. M., Madsen, J., Bakken, J., Bergland, O.P., Kristensen, J. B., Røsshaug, B., Tulner, T. 1999: Disturbance as a factor influencing terrain distribution of Greileg geese *Anser anser*. Investering i mangament plan of Vega community. Student report, Van Hall Institute, Leeuwarden, The Netherlands.

Vesterålen forsøksring, 1988. Beregning av skadeomfang på eng i Sortland. Upublisert.

Vesterålen forsøksring, 2003. Effekt av gåsebeiting på eng. Upublisert.

Vickery, J.A. og Summers, R.W. 1992: Cost-effectiveness of scaring brent geese *Branta b. bernicla* from fields of crops by a human bird scarer. Corp Protection.

Webreferanser:

Landbruks og matdepartementet, 2006: Forskrift om tilskudd til tiltak for å tilrettelegge beitearealer for trekkende hvitkinngås og kortnebbgås; <http://www.lovdata.no/cgiwift/ldles?doc=/sf/sf/sf200602150170.html>

Wildfowl & Wetlands Trust, 2006; http://www.wwt.org.uk/Research/Monitoring/svalbardbarnacle_status.asp

Williksen, G., m.fl. 1999: Loksl forvaltningsplsn for grågås og hvitkinngås i Dønna kommune

Wika, M., m.fl. 1999: Lokal tiltaksplan for hvitkinngås på Vega.

Wika, M., m.fl. 2000: Lokal forvaltningsplan for grågås i Vega kommune 2000 – 2003.